

Η Δυναμική του Λόγου Η Ψυχολογία στην Επικοινωνιακή Πολιτική

1. Εισαγωγικά

Δεν υπάρχει τομέας της ανθρώπινης δραστηριότητας που να μη συμμετέχει συμβουλευτικά και συμπληρωματικά η επιστήμη της Ψυχολογίας.

Και αυτό διότι οι βασικές ψυχικές διαστάσεις κάθε ανθρώπινης ύπαρξης είναι:

- Τα **ένστικτα**, τα οποία εκφράζουν την ανάγκη κάθε ύπαρξης για επιβίωση.
- Το **συναίσθημα**, το οποίον χρωματίζει αλλά και οδηγεί τις πράξεις μας προς το ευχάριστο και αποτρέπει αυτές από το δυσάρεστο.

Από αυτό επίσης προέρχονται οι πράξεις ενθουσιασμού και ηρωϊσμού και τα αντίθετά τους, η απογοήτευση και η δειλία.

- Κορωνίδα όμως των ψυχικών διαστάσεων είναι το **λογικόν**, το οποίον αποτελεί την προνομιακή εξέλιξη της φύσης στον άνθρωπο, σε σχέση με τα άλλα είδη στον κόσμο και από το οποίο ρυθμίζονται και συντονίζονται όλες οι λειτουργίες του οργανισμού, επομένως και οι άλλες διαστάσεις της ψυχής, σύμφωνα με τον Πλάτωνα.

Αξίζει σημειωθεί, ότι ένεκα της φυσιολογικής εξέλιξης του λογικού και από την ανάγκη προσαρμογής των φωνητικών χορδών προς αυτό, διαμορφώθηκε στον άνθρωπο και ο έναρθρος λόγος, τόσο απαραίτητος για την μεταξύ μας επικοινωνία.

- Επί πλέον των παραπάνω ψυχικών διαστάσεων προκύπτει και η άλλη διάσταση που είναι η βούληση, η οποία εκφράζει την απόφαση της προσωπικότητας για πράξη, έτσι ώστε η **βούληση**, τελικά, ν' αποτελεί την πρακτική διάσταση της ψυχής. Την προτεραιότητα και το μέτρον όλων αυτών των διαστάσεων της ψυχής ρυθμίζει το λογικόν.

Κατά το πρότυπο της ατομικής ψυχής είναι διαρθρωμένη και λειτουργεί και αυτή της κοινωνίας, της οποίας τον ρόλο του λογικού παίζει η Πολιτεία, μέσω της πολιτικής με λόγο και με πράξη.

Η πολιτική είναι αυτή η οποία καλείται εντέχνως να συνδυάσει τον ορθό θεωρητικό λόγο με την πράξη, ώστε οι αποφάσεις της να αποβαίνουν τελικά επ' ωφελεία του κοινωνικού συνόλου.

Γι αυτόν τον ρόλο της πολιτικής, ο Πλάτων στο έργο του «Ο Πολιτικός» θεωρεί αδιαχώριστα την πολιτική επιστήμη από την τέχνη της διοικητικής και την κατατάσσει πρώτη μεταξύ των άλλων επιστημών.

Άριστον εργαλείο, επομένως, για τον Πολιτικό, προκειμένου οι πολιτικές του να είναι αποτελεσματικές και ωφέλιμες για τους πολίτες, είναι να απευθύνεται, κατ' αρχάς, στις ψυχές τους μέσω της τέχνης της πολιτικής επικοινωνίας.

Η τέχνη δε της πολιτικής επικοινωνίας συνίσταται στο σύνολο μεθοδευμένων λόγων και ενεργειών προς διαμόρφωση, μέσα από τους μηχανισμούς των ψυχικών διαστάσεων και ιδιαίτερα του λογικού, θετικής συνείδησης και συμπεριφοράς προσώπων και κοινωνικών ομάδων, σύμφωνα προς τα εκπεμπόμενα πολιτικά μηνύματα.

2. Σκοπός

Από τις παραπάνω εισαγωγικές σκέψεις απορρέει και η στόχευση της παρούσας εργασίας, να παρουσιάσει τη συμβολή της Ψυχολογίας –ιδιαίτερα της μεθόδευσης διαμόρφωσης συμπεριφοράς- στην όλη πολιτική επικοινωνία, προκειμένου οι πολιτικές εφαρμογές να είναι αποτελεσματικές εντός των επιστημονικών και δημιουργικών αρχών «επ' αγαθώ» του συνόλου της κοινωνίας.

A' Μέρος

3. Ατομική Ψυχολογία

Με βάση τις παραπάνω ψυχικές διαστάσεις και ανάλογα με τα μηνύματα που εισρέουν από το περιβάλλον σε κάθε άτομο ή ομάδα ανθρώπων, διαμορφώνεται ο χαρακτήρας αυτών, ο οποίος στη συνέχεια εκφράζεται ως σύνολο διαθέσεων και μορφών συμπεριφοράς, προκειμένου να δηλώσουν την ύπαρξή τους και τις αντιθέσεις τους προς τα εξωτερικά ερεθίσματα.

Έτσι διαμορφώνεται η ψυχολογία συμπεριφοράς των ανθρώπων, η οποία κυρίως περιγράφεται από την τυπολογία των χαρακτήρων, την ομαδική ψυχολογία και από τις σχολές διαμόρφωσης της συμπεριφοράς.

α. Τυπολογία Χαρακτήρων

Κάθε προσωπικότητα είναι μία πολυσύνθετη ψυχοσωματική οντότητα, που για την κατανόηση αυτής της ποικιλίας της ψυχοσύνθεσης, τα άτομα ταξινομήθηκαν σε τυπολογίες χαρακτήρων, ανάλογα με τα κυρίαρχα κοινά χαρακτηριστικά των ανθρώπων.

Τα άτομα που ανήκουν στον ίδιο ψυχολογικό τύπο γενικά συμπεριφέρονται με τον ίδιο τρόπο, έτσι ώστε να είναι προβλέψιμη η συμπεριφορά τους σε διάφορες καταστάσεις.

Είναι μεγάλος ο αριθμός των κατηγοριοποιήσεων των ψυχολογικών τύπων, στην παρούσα όμως εργασία τα παραμένουμε σε έναν περιορισμένο αριθμό, με μία σύντομη αναφορά σε αυτούς, αφενός προς αποφυγή υπερφόρτωσης της εργασίας και αφετέρου αυτοί να σχετίζονται με το όλον πνεύμα της ανάπτυξής της.

Αυτοί οι τύποι είναι:

(1) Οι Λειτουργικοί

Θεμελιωτής της λειτουργικής τυπολογίας είναι ο Ελβετός Ψυχίατρος Carl Jung (μαθητής του S. Freud), ο οποίος εργάστηκε με βάση την προτίμηση και την ετοιμότητα των ατόμων να αντιδρούν στις διάφορες καταστάσεις.

Από τις παρατηρήσεις διεπίστωσε, ότι τα άτομα αντιδρούν σύμφωνα με μία διπολικότητα, η οποία έχει είτε εσωτερική είτε εξωτερική κατεύθυνση.

Έτσι διεχώρισε τους ανθρώπους σε δύο κατηγορίες, στους εσωστρεφείς και στους εξωστρεφείς, είτε αφορούν την διανοήσή τους είτε τα συναισθήματά τους και τις αισθητικές τους παραστάσεις είτε αφορούν την ενόρασή τους για το μέλλον.

(2) Παραλείπονται, για λόγους συντομίας, οι πράγματι ενδιαφέροντες ψυχολογικοί τύποι με βάση τους σωματότυπους, των οποίων κύριοι εισηγητές είναι ο Ernst Kretschmer και ο William Sheldon, προκειμένου να παρουσιασθεί η αντιδραστική τυπολογία του Ivan Pavlov, ο οποίος, μαζί με τους μαθητές του, κατέταξαν τους ανθρώπους ανάλογα με την ταχύτητα και την ένταση που αντιδρούν στους ερεθισμούς του περιβάλλοντος.

Έτσι διέκριναν τους συγκινησιακούς ή καλλιτεχνικούς τύπους ανθρώπων, οι οποίοι αντιδρούν κυρίως με το συναίσθημα, τους διανοητικούς ή επιστημονικούς, οι οποίοι αντιδρούν κριτικά με βάση τη λογική και τέλος τους μεικτούς ή κοινούς, οι οποίοι αντιδρούν ισορροπώντας το συναίσθημα με τη λογική.

(3) Τυπολογία Ενδιαφερόντων και Αξιών

Ο Γερμανός Φιλόσοφος Eduard Spranger κατέταξε τους ανθρώπους ανάλογα με τα ενδιαφέροντα και τις αξίες, από τα οποία διακατέχονται για την πραγμάτωση σκοπών της ζωής τους, κάνοντας τη σχετική ιεράρχηση σε αυτά.

Έτσι διαχωρίζει τους ανθρώπους στους θρησκευτικούς, οι οποίοι είναι αφοσιωμένοι στους θρησκευτικούς κανόνες ως τη μόνη αλήθεια, ως επίσης και στην έννοια του Θεού, από τον οποίον απορρέουν τα πάντα.

Στους κοινωνικούς, οι οποίοι χαρακτηρίζονται για την αγάπη τους και την εθελοντική προσφορά τους στους ανθρώπους, σε αντίθεση με τους οικονομικούς, οι οποίοι αποβλέπουν και ενεργούν προς ίδιον όφελος για οικονομικά αγαθά και χρήματα

Ακόμη διακρίνει τους αισθητικούς τύπους ανθρώπων, οι οποίοι είναι θαυμαστές και εκφραστές του ωραίου, το οποίον εξισώνουν με το αληθινό και το δίκαιο.

Συγγενής προς την παραπάνω κατηγορία ανθρώπων είναι οι θεωρητικοί, οι οποίοι διακρίνονται για την έφεσή τους προς τη γνώση, ως τη μόνη οδό η οποία μπορεί να αποκαλύψει την αλήθεια και η οποία ασφαλώς καλύπτει το ηθικό και το ωραίο.

Τέλος, ο Eduard Spranger ομιλεί για τον πολιτικό τύπον ανθρώπου, του οποίου κυρίαρχος σκοπός των ενεργειών του είναι να επιτυγχάνει να εξουσιάζει στις διανθρώπινες σχέσεις είτε με την επιστήμη και την τέχνη είτε με τον πλούτο και την εξουσιαστική του ισχύ.

(4) Συνεχίζεται το κεφάλαιο της τυπολογίας των ανθρώπων με αυτό της κοινωνικοποίησης των ατόμων, το οποίον ασφαλώς ενδιαφέρει την πολιτική και την πολιτική επικοινωνία και είναι αυτό που διακρίνει τους ανθρώπους, ανάλογα με τους ρόλους και τις συμπεριφορές τους μέσα στην κοινωνία.

Υπάρχουν διάφορα συστήματα που ερμηνεύουν και κατηγοροποιούν τους ανθρώπους, ως προς την κοινωνικοποίησή τους, όπως αυτό του Otto Rank που ερευνά την κοινωνικοποίησή των ανθρώπων από τη γέννησή τους μέχρι της ταύτισής τους με την κοινωνία, λόγω της μόρφωσής τους, ως και το άλλο επίσης σύστημα που κατατάσσει την κοινωνικότητα των ανθρώπων, ανάλογα με τον ρόλο και την δραστηριότητα των παιδιών μέσα στην οικογένεια.

Αξίζει όμως κάποιες ιδιαίτερης μνείας η κατηγοροποίηση της κοινωνικοποίησης των ανθρώπων, όπως αυτή προέκυψε μέσα από κοινωνιολογική έρευνα, από την οποία προέκυψαν οι εξής τύποι:

(α) Ο ηγετικός, είναι η κατηγορία των ανθρώπων που αναζητούν και αναλαμβάνουν πρωτοβουλίες και ευθύνες σε δύσκολες καταστάσεις.

Έχει αυξημένη δύναμη και ασκεί γοητεία στους οπαδούς του και στους θαυμαστές του και επί πλέον έχει την ικανότητα να διακρίνει τις ικανότητες και την αξία των συνεργατών του.

(β) Ο συνειδητός οπαδός, ακολουθεί πιστά τον αρχηγό ή την ομάδα, αισθάνεται ασφάλεια μαζί τους και χαρά όταν ο αρχηγός επιτυγχάνει να διατηρεί την ενότητά της.

Αντιθέτως είναι ο μιμούμενος οπαδός, ο οποίος ακολουθεί τον αρχηγό ή την ομάδα, χωρίς συνειδητή σκέψη.

(γ) Ο υποβαλλόμενος οπαδός, είναι αυτός ο οποίος πείθεται εύκολα στις γνώμες και τις ιδέες των άλλων και είναι επιρρεπής στις επιδράσεις, στις διαφημίσεις και στις δημαγωγίες.

Συγγενής προς τον τύπον αυτόν είναι ο ασταθής οπαδός, ο οποίος δεν μπορεί να ενταχθεί και να παραμείνει σταθερά σε μία ομάδα. Αποστρέφεται την τάξη και την πειθαρχία και εύκολα αλλάζει επάγγελμα, συμβίωση και καθήκοντα.

(δ) Στον αντίποδα επίσης του ηγετικού τύπου ανθρώπου ανήκει ο αντικοινωνικός, ο οποίος εκδηλώνει καταστροφική διάθεση και επιθετικότητα. Αισθάνεται υπέρμετρη εκθρόνηση και μίσος για την κοινωνία και επωφελείται των κοινωνικών ταραχών για να προκαλέσει εγκληματικές πράξεις και βιαιότητες.

(5) Θα ήταν παράλειψη εάν στο κεφάλαιο αυτό δεν αναφερόταν και η πολιτική τυπολογία, κατά τον αρχαίο Έλληνα Φιλόσοφο τον Πλάτωνα, ο οποίος συνδέει άμεσα τις μορφές των πολιτευμάτων με την διαμόρφωση αναλόγων συμπεριφορών των πολιτών, σε μία αμφίδρομη σχέση μεταξύ τους, όπως ο ίδιος εξόχως περιγράφει.

Ύστερα από μία εμπειριστατωμένη περιγραφή των γνωρισμάτων των πολιτευμάτων, προσκαλεί να κριθεί ποιος είναι ο ευδαιμονέστερος άνθρωπος ανάμεσα στον βασιλικό, στον τιμοκρατικό, στον ολιγαρχικό, στον δημοκρατικό και στον τυραννικό, που τα πολιτεύματα διαμορφώνουν.

Από τη σύγκριση αυτή διαπιστώνεται, ότι ο άριστος και ο δικαιοτάτος είναι ο ευδαιμονέστερος και ότι αυτός είναι ο άνθρωπος που έχει βασιλικότατη ψυχή και μπορεί να κυβερνά τον εαυτόν του και την πόλη ωσάν βασιλιάς.

Ενώ ο κάκιστος και ο αδικότατος είναι ο αθλιότατος και αυτός πάλι τυχαίνει να είναι όποιος έχει τυραννική ψυχή, με συνέπεια να είναι απολυταρχικότατος τύραννος του εαυτού του αλλά και όλης της πόλης.

Η άλλη επίσης ενδιαφέρουσα, κατά Πλάτωνα, τυπολογία ανθρώπων είναι αυτή η οποία προέρχεται από την διαιρετότητα της ψυχής, όπως από τον ίδιο διαχωρίζεται: στο λογικό, στο θυμοειδές και στο επιθυμητικό.

Ο οποίος θα πει επίσης, ότι σε μερικούς ανθρώπους συμβαίνει να είναι κυρίαρχο και κυβερνήτης ένα από αυτά τα μέρη της ψυχής, ενώ τ' άλλα βοηθούν κατά περίπτωση, συμμετέχοντα στην διακυβέρνηση του ανθρώπου, χωρίς βέβαια να θεωρούνται νεκρωμένα.

Επομένως υπάρχουν αντίστοιχα και τρεις κατηγορίες χαρακτήρων ανθρώπων: ο φιλόσοφος, ο φιλόνομος και ο φιλοκρήματος, από τους οποίους ευδαιμονέστερος, ύστερα από μία εμπνευσμένη και έντεχνη αποδεικτική διαδικασία, συμπεραίνεται ασφαλώς, ότι είναι ο φιλόσοφος.

β. Ψυχολογικά Γνωρίσματα

Επί πλέον της τυποποίησης των χαρακτήρων, η συμπεριφορά των ανθρώπων γίνεται γνωστή μέσω της ανάλυσης των γνωρισμάτων κάθε προσωπικότητας.

Αναπτύχθηκε αυτή η μεθοδολογία διότι θεωρήθηκε, ότι η τυποποίηση των χαρακτήρων γενικεύει τα πολυπληθή και πολυσύνθετα γνωρίσματα της προσωπικότητας.

Τα γνωρίσματα της προσωπικότητας είναι ιδιαίτερες και ευδιάκριτες ιδιότητες της συμπεριφοράς του ατόμου, οι οποίες παραμένουν σχετικά σταθερές.

Μερικά γνωρίσματα είναι κοινά, με ορισμένες διαβαθμίσεις, σε όλα τα άτομα, ενώ άλλα έχουν ατομικό χαρακτήρα και αφορούν τη συγκεκριμένη προσωπικότητα.

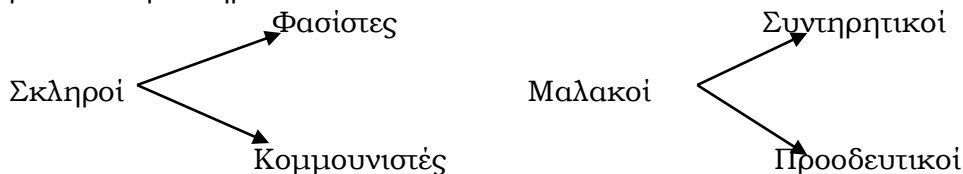
Κύριο πρόβλημα με τη μέθοδο των γνωρισμάτων είναι ο προσδιορισμός αυτών, για τον οποίο προτάθηκαν οι εξής κύριοι μέθοδοι:

(1) Αυτός του G.W. Allport, ο οποίος διαχωρίζει τα γνωρίσματα σε περίοπτα, κεντρικά και δευτερεύοντα, δίδοντας βαρύτητα στην ατομική ανάλυση της συμπεριφοράς κάθε προσωπικότητας χωριστά.

(2) Η άλλη μέθοδος του R.B. Cattell, η οποία δίδει βαρύτητα στα κοινά γνωρίσματα των ατόμων και προς τούτο διαχωρίζει αυτά σε πρωτογενή και επιφανειακά ή με άλλη έκφραση σε γονότυπα και επίκτητα, σε μία ιεραρχική και αντιθετική κατά φύση κωροθέτηση.

(3) Τέλος, μία σύνθετη μεθοδολογία γνωρισμάτων και τυπολογίας είναι αυτή του Hans Eysenck, ο οποίος εντός κυκλικού σχηματισμού τοποθετεί τα γνωρίσματα κατά την αντιθετική φύση αυτών, όπως ασάθεια-σταθερότητα, εσωστρέφεια-εξωστρέφεια, τα οποία εντάσσει ανάλογα στην τυπολογία του Γαληνού: Μελαγχολικός-Χολερικός-Φλεγματώδης-Αιματώδης.

Αξίζει να σημειωθεί, ότι ο H. Eysenck υποστηρίζει, ότι στην παραπάνω αντιθετική ταξινόμηση ανταποκρίνονται δύο διακεκριμένοι τύποι της πολιτικής συμπεριφοράς με κομματικό χαρακτήρα:

Οι σκληροί διακρίνονται από ακαμψία, επιθετικότητα και κυριαρχία, οι μαλακοί αντιθέτως από ευκαμψία και διαλεκτικότητα.

(4) Η κατά αντιζυγία των γνωρισμάτων εκ μέρους της μεθοδολογίας του R.B. Cattell, αυτής του Hans Eysenck και του δικού μας Ανδρέα Λασκαράτου, ως επίσης προκύπτει από μελέτη και μετρήσεις χιλιάδων επιθετικών χαρακτηρισμών της ανθρώπινης συμπεριφοράς και γενικά από την παρατήρηση της αντιθετικής τυπολογίας των ανθρώπων, όπως αυτές του Γαληνού, του Carl Jung, του Ivan Pavlov και όλων των άλλων, μας επιτρέπουν τη γνώμη, ότι και η φύση της πρωτογενούς ψυχής του ανθρώπου είναι αντιθετική.

Με βάση αυτόν τον αντιθετικό χαρακτήρα της πρωτογενούς φύσης της ψυχής και ανάλογα με τα φυσικά και κοινωνικά ερεθίσματα που ελάμβανε από το περιβάλλον ο άνθρωπος, διαμόρφωσε και διαμορφώνει χωρίς τέλος αυτό το μεγάλο αντιθετικό πλήθος των γνωρισμάτων του τα οποία μπορούν να αποδοθούν με τον μαθηματικό τύπο: $\Sigma = X \cdot 2$, όπου Σ = το σύνολο των γνωρισμάτων της προσωπικότητας και X = οι αντιζυγίες των γνωρισμάτων.

Για την αντιθετικότητα της ψυχής μίλησε καθαρά και ο Πλάτων, ο οποίος διαχώρησε τη ψυχή σε ευεργέτιδα και μη ευεργέτιδα.

Ενώ οι Προσωκρατικοί Φυσικοί Φιλόσοφοι από τους Μιλήσιους μέχρι τον Δημόκριτο, ανήγαγαν αυτή την αντιθετικότητα του θερμού-ψυχρού και του υγρού-ξηρού σε αυτήν την ίδια τη φύση του Όντος, στην άποψη των οποίων προσέτρεξε και ο Αριστοτέλης με τα «ενάντια γένη», έστω και με κάποια διαφοροποίηση.

Εκείνοι όμως οι οποίοι ανήγαγαν την αντιθετική φύση του ανθρώπου σε επιστήμη Ψυχολογίας και πολιτικής, ήταν οι «Σοφιστές (Πρωταγόρας, Γοργίας, Αντιφών κλπ.) για τους οποίους θα γίνει λεπτομερέστερη αναφορά παρακάτω.

Από αυτή λοιπόν την πρωτογενή αντιθετική φύση της Ψυχής διαμορφώνεται η γονότυπη χαρακτηρισολογία του ανθρώπου, η οποία μεταφέρεται κληρονομικά μέσω των γονιδίων και η επίκτητη συμπεριφορά, η οποία εμπεδώνεται στη συνείδηση ως δεύτερη φύση, κατά τον Αριστοτέλη.

Έτσι ώστε, τελικά, τόσο ο γονότυπος όσο και ο επίκτητος να διαμορφώνουν την προσωπική ψυχολογία κάθε ατόμου, η οποία εντασσόμενη σε κάποιον από τους τύπους της καθίσταται περισσότερο δυνατή η ανάγνωσή της, διευκολύνοντας και την επικοινωνία μαζί της.

4. Ομαδική Ψυχολογία

Στην ανωτέρω τυπολογία των χαρακτήρων εγένετο μία σύντομη αναφορά στην ατομική ψυχή, από την πολυσυνθετότητα της οποίας οικοδομείται το προσωπικό «εγώ» και απορρέει η συμπεριφορά κάθε ανθρώπου.

Παράλληλα όμως προς την ατομική ψυχολογία καλλιεργήθηκε και αναπτύχθηκε η ομαδική ψυχολογία, η οποία μελετά την συμπεριφορά της ομάδας ως συλλογικής προσωπικότητας, η οποία παρουσιάζει ιδιαίτερο κοινωνικό ενδιαφέρον, γι αυτό και μελετάται κατ' εξοχήν από την Κοινωνική Ψυχολογία.

Επομένως, ως ομάδα δύναται να χαρακτηριστεί η ψυχολογική εκείνη οντότητα, η οποία παρουσιάζει συλλογική προσωπικότητα, έχει κοινά γνωρίσματα και δρα για την επίτευξη συγκεκριμένου ομαδικού σκοπού.

α. Κατηγορίες Τυπικών Ομάδων

Από τον παραπάνω ορισμό της ομάδας διαπιστώνεται, ότι αυτή έχει ορισμένα κοινά γενικά χαρακτηριστικά και αυτά είναι: η αυτονομία, η συλλογικότητα και ο σκοπός ύπαρξής της.

Με αυτά τα χαρακτηριστικά υπάρχουν και λειτουργούν:

- Οι αυτοδημιούργητες ομάδες επιστημόνων για την έρευνα, οι σύνδεσμοι αποφοίτησης κατά το ίδιο έτος κλπ.
- Είναι οι αυθόρμητες ομάδες που απορρέουν από τη φύση της κοινωνίας, όπως το φύλλο, οι ηλικίες και η κοινωνική διαστρωμάτωσή τους.
- Είναι οι σύλλογοι, τα σωματεία, οι συνομοσπονδίες, τα πολιτικά κόμματα και οι διάφορες άλλες κοινότητες, οι οποίες χαρακτηρίζονται από την αφοσίωσή τους προς επιτυχία του συλλογικού τους σκοπού, λειτουργούν με ορισμένη δομή και διακρίνονται για τη σχέση των μελών τους.
- Ακόμη, υπάρχουν οι κοινωνικές ομάδες, οι οποίες ιδιαίτερα διακρίνονται για την ισχυρή δομολειτουργία τους, για την βαθειά συνείδηση και την πυκνότητα των σχέσεων των μελών τους.

Τέτοιες ομάδες είναι η οικογένεια και θα τις συναντήσουμε επίσης στο σχολείο, στον στρατό, στην εκκλησία κλπ.

- Τέλος, οι κοινωνικές αυτές ομάδες κατηγοροποιούνται σε έναν μεγάλο αριθμό, ανάλογα με το περιεχόμενό τους, το μέγεθος, την διάρκεια, τον ρυθμό λειτουργίας τους, την διασπορά τους στον χώρο, εάν είναι εκούσιες ή υποχρεωτικές, ανοιχτές ή κλειστές ως προς την κοινωνία και εισδοχής νέων μελών, τον βαθμό της συνειδητότητας και αφοσίωσης των μελών τους ως προς την ύπαρξή τους και στον σκοπό τους, εάν είναι αφομοιώσιμες ή όχι από το κοινωνικό σύνολο, ως επίσης εάν είναι συνεργάσιμες ή όχι με άλλες κοινωνικές ομάδες.

Κατόπιν αυτής της συνοπτικής εικόνας της πολυσύνθετης κατηγοροποίησης των κοινωνικών ομάδων, γίνεται φανερό πόσο δύσκολο είναι το έργο της πολιτικής επικοινωνίας με αυτές, τόσο κατά τον σχεδιασμό της όσο κυρίως κατά την εφαρμογή της.

Η πολιτική επικοινωνία καθίσταται ακόμη δυσχερέστερη όταν είναι φτωχή η πληροφόρηση που υπάρχει για την εσωτερική λειτουργία της ομάδας.

β. Οι Άτυπες Ομάδες

Όλες οι παραπάνω κατηγορίες των κοινωνικών ομάδων που αναφέρθηκαν, αφορούν τις τυπικές ομάδες, οι οποίες, όπως είναι γνωστό, έχουν τέτοια οργάνωση και λειτουργία, ώστε να εξυπηρετούν τον σκοπό για τον οποίο δημιουργήθηκαν.

Παράλληλα όμως με τη λειτουργία της τυπικής ομάδας, στο εσωτερικό αυτής, αναπτύσσονται και δρουν οι λεγόμενες άτυπες ομάδες, οι οποίες παίζουν σημαντικό ρόλο στην αποτελεσματικότητα λειτουργίας της τυπικής.

Η ανάπτυξη άτυπων ομάδων μέσα στο όλον σώμα της τυπικής ομάδας είναι αποτέλεσμα της συνύπαρξης των μελών της στον ίδιο χώρο και στις ίδιες συνθήκες ερεθισμάτων και απορρέουν από ψυχολογική ανάγκη ελεύθερης επικοινωνίας μεταξύ των μελών της, την οποία δεν μπορεί να καλύψει η λειτουργία της τυπικής.

Η άτυπη ομάδα εξυπηρετεί ψυχολογικές ανάγκες των μελών της διότι στην κάθε προσωπικότητα υπάρχει η ανάγκη να εκφράζεται ελεύθερα σύμφωνα με τη συνειδησιακή της ταυτότητα, η οποία περιορίζεται εντός του συνόλου της τυπικής ομάδας.

Κατ' αυτόν τον τρόπο, η λειτουργία των άτυπων ομάδων δύναται να απορροφά τυχόν καταπιεστικούς κραδασμούς, οι οποίοι προκύπτουν από τη λειτουργία των τυπικών και έτσι το όλον σώμα της κοινωνικής ομάδας να διατηρείται και να λειτουργεί ομαλά.

Από την άλλη πλευρά όμως, εξεταζόμενες οι άτυπες ομάδες, μπορούν να αναδειχθούν επιβλαβείς και καταστροφικές στην αποτελεσματικότητα της δράσης και εν γένει της λειτουργίας του όλου σώματος της τυπικής ομάδας, ιδιαίτερα όταν αυτές αναδείξουν αρχηγό και η δράση τους καταστεί ανεξέλεγκτη.

Εκτιμάται, ότι καθένας από εμάς έχει κάποια προσωπική εμπειρία από την δράση άτυπης ομάδας, περισσότερο όμως είναι ορατές αυτές από την δημόσια δράση τους στα πολιτικά κόμματα και οι οποίες λαμβάνουν το όνομα ως πολιτικές «τάσεις» ή και «συνιστώσες».

Η δημιουργία και η δράση των άτυπων ομάδων μπορεί να εξυπηρετεί συμφεροντολογικούς ή άλλους σκοπούς, πλην όμως το κύριο κίνητρο είναι η ψυχολογική ανάγκη, η οποία απορρέει από την αντίφαση της προσωπικής ταυτότητας του «εγώ» κάθε ατόμου με τη συλλογική ταυτότητα του «ημείς» της κοινωνικής ομάδας, η οποία δημιουργεί ενδοψυχικές τριβές και στα άτομα και στην ομάδα.

γ. Μεταβλητότητα Ομάδας

Γενικά κάθε κοινωνικό σύνολο, επομένως και η κοινωνική ομάδα, αποτελούν μία δυναμική οντότητα που διέπεται από μετασχηματισμούς και αλλαγές συνειδητότητας των μελών της.

Αυτές οι μεταβολές από την κοινωνική ψυχολογία μελετώνται υπό το πρίσμα ορισμένων νόμων και αυτοί συνοπτικά είναι:

- Ο Νόμος της Αιτιότητας, όταν ένα κοινωνικό γεγονός γίνεται αιτία δημιουργίας ενός άλλου κοινωνικού φαινομένου.

Στη λειτουργία του νόμου της αιτιότητας δύνανται να υπαχθούν οι αυτοεξελισσόμενοι μετασχηματισμοί της κοινωνίας, ανάλογα με το επικρατούν κοινωνικο-πολιτικό ρεύμα της κοινής γνώμης, όπου οι κυρίαρχες ιδεολογίες γίνονται δευτερεύουσες και τριτεύουσες και τανάπαλιν.

Επίσης, οι ετεροκινούμενοι κοινωνικο-πολιτικοί μετασχηματισμοί, οι οποίοι προκαλούνται από πολιτικές αναταραχές και αστάθειες, από επαναστάσεις.

Στην τρίτη περίπτωση της αιτιότητας των κοινωνικών μετασχηματισμών δύνανται να υπαχθούν ποικίλες προϋποθέσεις, όπως τα άδικα, η ελλιπής δομολειτουργία των θεσμών και η αντίφασή τους με τη μορφωτική εξέλιξη της κοινωνίας, οι άτυπες ομάδες που δρουν στο εσωτερικό της τυπικής, η ανεργία κλπ.

- Παρόλο που οι κοινωνικές μεταβολές προκαλούνται από κάποιες αιτίες, εν τούτοις δεν εξελίσσονται πάντοτε σύμφωνα με την αρχή: ανάλογα με την αιτία και το αποτέλεσμα, αλλά επειδή στα κοινωνικά γεγονότα παρεμβάλλεται και ο παράγοντας άνθρωπος, μπορεί να έχουμε εκτροπή από το αναμενόμενο κοινωνικό αποτέλεσμα.

Με την αποτελεσματικότητα των κοινωνικών μεταβολών ασχολούνται ιδιαίτερα οι νόμοι του αποτελέσματος και των πιθανοτήτων.

Καθόσον για ένα ορισμένο χρονικό διάστημα δύνανται να υπολογίζονται ορισμένοι σταθεροί κοινωνικοί παράγοντες (πολιτικοί, οικονομικοί κλπ.) οι οποίοι προεξοφλούν το αναμενόμενο αποτέλεσμα, πλην όμως σε πολλές περιπτώσεις πρέπει να καταμετρούνται πιθανολογικά τα τυχαία γεγονότα που θα υπεισέλθουν και θα επηρεάσουν το αποτέλεσμα.

Έστω και αν η πιθανολογική έρευνα έχει αυτή την αδυναμία της έλλειψης της βεβαιότητας, εν τούτοις, συνεπικουρούμενη και από άλλους επιστημονικούς κλάδους, μας επιτρέπει να προσεγγίζουμε τα κοινωνικά φαινόμενα όσο το δυνατόν περισσότερο αντικειμενικά (έρευνες μέτρησης κοινής γνώμης κλπ.)

Ωσάν καταληκτικές σκέψεις για την κοινωνική ομάδα μπορούμε να πούμε, ότι εκφράζει την ψυχολογία του «εμείς», προς την οποία προσαρμόζεται η ατομική προσωπικότητα του «εγώ», παρ' όλες τις αντιθέσεις μεταξύ του «εγώ» και του «εμείς».

Έτσι η ατομική προσωπικότητα του «εγώ» μορφοποιείται σε αυτή του «εμείς» και εξελίσσεται στο ομαδικό πρόσωπο της οικογένειας, φθάνει στον επαγγελματικό συνδικαλισμό και στους κοινωνικούς συλλόγους και συνδέσμους, εντάσσεται στους στρατιωτικούς σχηματισμούς, διαμορφώνεται στον πολιτικό σχηματισμό και ανυψώνεται στις έννοιες του έθνους, της πολιτείας και του θρησκευτικού συνόλου.

Όστε άνετα να συμπεραίνεται, ότι το «εγώ» δεν μπορεί να διαχωρισθεί από το «εμείς».

Δηλώνεται και από τον Αριστοτέλη: Αισθάνομαι, ότι υπάρχω μέσα από την παρουσία του άλλου!

5. Διαμόρφωση Συμπεριφοράς

Επομένως, μπορεί η ομάδα να δημιουργεί την δική της ψυχολογική ταυτότητα, πλην όμως δεν σημαίνει, ότι και το άτομο, που εντάσσεται σε αυτή, αφομοιώνεται πλήρως, με συνέπεια να αλλοιώνονται και τα ατομικά του τυπικά χαρακτηριστικά.

Άρα, ο λόγος που γίνεται για την διαμόρφωση της συμπεριφοράς αφορά τόσο την ομάδα ως σύνολο όσο και το άτομο εντός ή εκτός αυτής.

Η συμπεριφορά, ως εκτελεστική διάσταση της ανθρώπινης ψυχής στο σύνολό της, εκφράζεται από την βούληση και διατυπώνεται με δύο κυρίως μορφές: την στάση και την πράξη του ατόμου ή της ομάδας.

α. Πηγές Συμπεριφοράς

Πηγάζει από όλες τις διαβαθμίσεις συνειδητότητας του ανθρώπου και οι οποίες απλά και συνοπτικά είναι:

- Κατ' αρχάς ο χώρος του συλλογικού ομαδικού ασυνειδήτου του Carl Gustav Jung μέσω του οποίου κληρονομικά μεταφέρονται οι εμπειρίες της ανθρωπότητας από γενιά σε γενιά και με το οποίο ασφαλώς θα μπορούσαν να συνδεθούν τόσο η τυπολογία όσο και τα γνωρίσματα του ανθρώπου. Ίσως με το συλλογικό ασυνείδητο να συνδέεται και του δικού μας γένους των Ελλήνων η Αντλερική ανταγωνιστική και φιλόδοξη συμπεριφορά.

Πρωτεργάτης όμως επεξεργασίας του ασυνείδητου χώρου είναι ο Sigmund Freud, ο οποίος ιδιαίτερα ασχολήθηκε με το θέμα επηρεασμού του συνειδητού από τις εμπειρίες που απωθήθηκαν στον ασυνείδητο χώρο κατά την διάρκεια της ζωής του ανθρώπου και οι οποίες, κατ' αυτόν, επηρεάζουν κατά πολύ την συμπεριφορά του.

- Η άλλη διαβάθμιση της συνείδησης είναι ο υπερσυνειδητός χώρος, ο οποίος βρίσκεται έξω από το άτομο ή την ομάδα.

Είναι ο χώρος που εκφράζει γενικά το φυσικό και κοινωνικό περιβάλλον, από το οποίον προέρχονται όλα τα μηνύματα, γνώσεις και ιδεολογίες, αξίες και συναισθήματα, τα οποία πιέζουν το συνειδητό για την ανάλογη συμπεριφορά.

- Τέλος είναι το συνειδητό, το οποίον αποτελεί τον ενδιάμεσο χώρο μεταξύ του ασυνειδήτου και του υπερσυνειδήτου και στον οποίο συναντώνται και εκτιμώνται οι εσωτερικευμένες εμπειρίες με τα μηνύματα του περιβάλλοντος, προκειμένου η ομάδα ή το άτομο να αποφασίσει την συμπεριφορά του. Στον χώρο του συνειδητού μπορεί να αποδοθεί, ότι ανήκει ο επίκτητος χαρακτήρας του ανθρώπου.

Έτσι λοιπόν διαμορφώνεται το «εγώ» της προσωπικότητας και το «εμείς» της ομάδας, μέσα από μία διαρκή αλληλοεπίδραση της εσωτερικευμένης εμπειρίας με τα μηνύματα που προέρχονται από το περιβάλλον, προκειμένου να διαμορφώνονται οι κατάλληλες συμπεριφορές προσαρμοσμένες στις συνθήκες των «καιρών».

β. Η Σχολή των Συμπεριφοριστών

Σύμφωνα με τα παραπάνω, αναδεικνύονται δύο μεγάλες σχολές για την διαμόρφωση της συμπεριφοράς.

- Η Ψυχοδυναμική, η οποία έχει ως βάση προέλευσης γενικά την εσωτερικευμένη ορμή της ψυχής για έκφραση και κύριοι εκπρόσωποι της σχολής αυτής είναι ο Sigmund Freud, ο Alfred Adler, ο Carl Gustav Jung και ο Erich Fromm.
- Και η άλλη είναι η Αντανακλαστική, ή Συντελεστική και γενικά η Σχολή των Συμπεριφοριστών, η οποία λαμβάνει ως βάση διαμόρφωσης της συμπεριφοράς των ατόμων ή της ομάδας τους ερεθισμούς και τα μηνύματα τα οποία προέρχονται από το περιβάλλον.

Ιδρυτής της σχολής υπήρξε ο Ivan Pavlov με την θεωρία των εξαρτημένων αντανακλαστικών, η οποία απευθύνεται κυρίως στα ζώα των οποίων τα ένστικτα λειτουργούν κατά μηχανιστικό τρόπο.

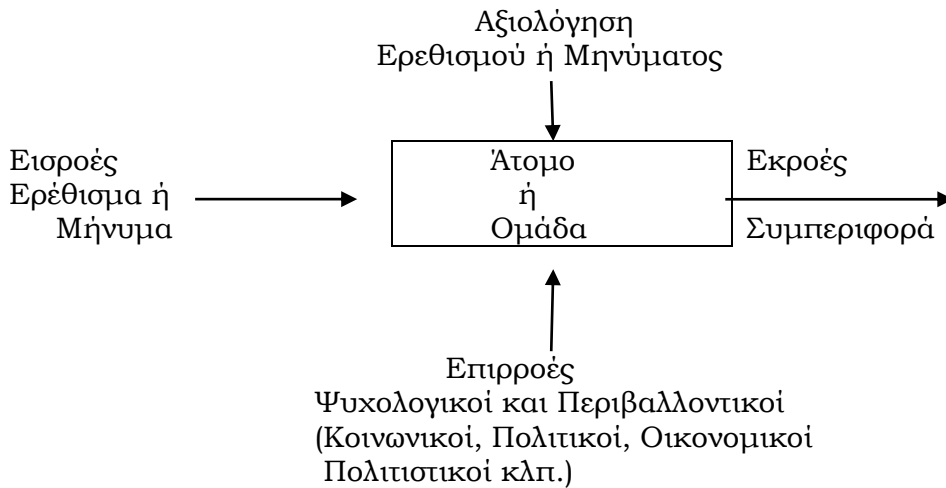
Την θεωρία αυτή προώθησε ακόμη περισσότερο με τη συντελεστική μέθοδο των αμοιβών ο B. F. Skinner, απευθυνόμενος κυρίως σε ζώα που διαθέτουν κάποιον βαθμό φαντασίας.

Την μέθοδο αυτή της συντελεστικής συμπεριφοράς, του B.F. Skinner, μελέτησαν, ανέλυσαν και βελτίωσαν οι μετέπειτα ερευνητές, διατυπώνοντας, εντός της ίδιας Σχολής των Συμπεριφοριστών, την Ενορατική θεωρία, της οποίας θεμελιωτής θεωρείται ο W. Kohler.

Κύριο γνώρισμα της ενορατικής συμπεριφοράς δεν είναι τόσο ο συντελεστής της αμοιβής κατά τον B.F. Skinner όσο η αξιολόγηση τους ερεθισματος ή του μηνύματος που δέχονται τα άτομα και η ομάδα, προκειμένου να αντιδράσουν.

Είναι ευνόητο, ότι η μέθοδος αυτή, κατά κύριο λόγο, αφορά τον άνθρωπο και γι αυτό δόθηκε ιδιαίτερη βαρύτητα για τη μελέτη της συμπεριφοράς του.

Από τους ερευνητές παρήχθησαν διάφορα πρότυπα ερμηνείας της συμπεριφοράς, σύμφωνα με την ενορατική θεωρία, από τα οποία απλούστερο είναι αυτό του W. Kohler, το οποίο σχηματικά έχει ως εξής:

Η Σχολή των Συμπεριφοριστών δεν αρκείται μόνο στην διαμόρφωση της συμπεριφοράς, αλλά με εργαλείο τη μάθηση προχωρά και στην διόρθωση της αποκλίνουσας συμπεριφοράς, διότι θεωρούν αυτή ως συνέπεια λαθεμένης μάθησης.

Χαρακτηρίζεται αποκλίνουσα η συμπεριφορά ενός ατόμου ή ομάδας όταν απομακρύνεται από τους κοινά αποδεκτούς κοινωνικούς και πολιτικούς κανόνες που διέπουν την ομαλή λειτουργία της κοινωνίας και της δημοκρατίας.

Για τους λόγους αυτούς γενικά, η Επιστήμη της Ψυχολογίας και ιδιαίτερα η Σχολή των Συμπεριφοριστών αποτελούν σημαντικό κεφάλαιο της πολιτικής, τόσο για τη μελέτη των πολιτικών πρακτικών όσο και για τη σχεδίαση και την εκπομπή των πολιτικών μηνυμάτων.

Είναι πράγματι πολυσύνθετο το κεφάλαιο της πολιτικής, αφενός λόγω της μεγάλης ευρύτητας των θεμάτων της και αφετέρου λόγω της μεταβλητότητας των παραγόντων που επηρεάζουν την πολιτική συμπεριφορά, όπως φαίνεται στο παραπάνω σχήμα και εκτίθεται λεπτομερέστερα παρακάτω:

Η μέθοδος τελικά που επεκράτησε για τη μελέτη των πολιτικών φαινομένων, ως η περισσότερο ακριβής, είναι αυτή των Συμπεριφοριστών, βοηθημένη και από άλλες επιστήμες (κοινωνιολογία, μαθηματικά κλπ.).

Με βάση τη μέθοδο των Συμπεριφοριστών μελετάται η εκλογική συμπεριφορά των πολιτών, ανάλογα με τα συναισθήματα, τις ιδεολογίες, τη θρησκεία, την ηλικία, το φύλο, την οικογένεια, το επάγγελμα, των φυσικών και των κοινωνικο-οικονομικών παραγόντων κλπ.

Επίσης μετράται η εκλογική συμπεριφορά, σε σχέση με τους συνταγματικούς θεσμούς και τα εκλογικά συστήματα, την προπαγάνδα και τους κομματικούς ανταγωνισμούς, τη μικρότερη ή μεγαλύτερη συνοχή των κομμάτων.

Μελετάται επίσης η επιρροή της ηγετικής προσωπικότητας στις πολιτικές καταστάσεις και αντιστρόφως της πολιτικής κατάστασης στην ηγετική προσωπικότητα.

Ερευνάται επίσης ο τρόπος επιλογής των ηγετικών στελεχών και η συμπεριφορά αυτών.

Σύμφωνα με τη μέθοδο των Συμπεριφοριστών, μελετώνται οι διεθνείς σχέσεις των Κρατών συμπληρωματικά ως προς την διπλωματία και το διεθνές δίκαιο.

Μελετώνται ακόμα καταστάσεις εσωτερικής βίας σε συσχετισμό με την ικανοποίηση των προσδοκιών των πολιτών, της πολιτικής σταθερότητας ή της αστάθειας, με την επίδραση εξωτερικού παράγοντα επάνω στις εσωτερικές συγκρούσεις, σε σχέση με τον εκσυγχρονισμό της πολιτείας κλπ.

Ακόμη ασχολείται με τις αιτιώδεις σχέσεις στις οποίες αναλύονται οι πολιτικοί θεσμοί, οι πολιτικές αποφάσεις και οι πολιτικές διαδικασίες.

Ως επίσης ο βαθμός συνοχής ή σταθερότητας μίας πολιτικής κατάστασης ή θεσμού ή μίας ιδεολογίας σε εξάρτηση αυτών των φαινομένων με το φυσικό, το κοινωνικό ή το οικονομικό περιβάλλον.

Μετά από αυτό το πλήθος των πολιτικών θεμάτων με τα οποία ασχολείται η πολιτική επιστήμη, της οποίας σημαντικά συμμετέχει η Σχολή των Συμπεριφοριστών, γίνεται κατανοητό γιατί ο Αριστοτέλης χαρακτήρισε τον άνθρωπο «ζών πολιτικό» και δικαιώνεται επίσης ο δάσκαλός του ο Πλάτων με την πρότασή του για τον «φιλόσοφο κυβερνήτη».

B' Μέρος

6. Πολιτική Επικοινωνία

Η πολιτική επικοινωνία είναι το κεφάλαιο εκείνο της πολιτικής επιστήμης, το οποίον δεν αρκείται μόνο στην πληροφόρηση και στη μελέτη των πολιτικών φαινομένων, αλλά περιλαμβάνει γενικά όλους τους δυνατούς τρόπους με τους οποίους μία διάνοια μπορεί να επηρεάσει τη συμπεριφορά μίας άλλης διάνοιας, είτε αυτή είναι ατομική είτε συλλογική.

α. Η Θεωρία του Bertrand de Jouvenel

Το θέμα αυτό, δηλαδή της διαμόρφωσης της συμπεριφοράς του άλλου, σύμφωνα με την πολιτική απόφαση, έλαβε επιστημονικές διαστάσεις, με συνέπεια να διατυπωθούν διάφορες θεωρίες των πολιτικών επικοινωνιών.

Βασικά όμως οι κύριες αυτών διαχωρίζονται σε δύο κατηγορίες: αυτές που έχουν ως υπόβαθρο τον ρόλο της προσωπικότητας εντός μίας κοινωνικής ολότητας και οι άλλες που έχουν ως βάση ολόκληρο το σύστημα ως ολότητα.

Μία τέτοια θεωρία με γενική εφαρμογή είναι και αυτή του Bertrand de Jouvenel, ο οποίος στηρίζει τη θεωρία του σε ένα συχνό φαινόμενο που συμβαίνει στην πολιτική.

Κατά την ενάσκηση της οποίας ο πρακτικός πολιτικός γνωρίζει, ότι για να επιτύχει έναν αντικειμενικό σκοπό, πρέπει να υπολογίσει στις δραστηριότητες των άλλων ανθρώπων και συνεπώς οφείλει ενδεχομένως να ενισχύσει ή και να υποκινήσει αυτές με ανάλογες πράξεις.

Από αυτήν την πραγματικότητα προκύπτει η ανάγκη καλλιέργειας της τεχνικής δραστηριοποίησης των άλλων, την οποία ο πολιτικός θα χρησιμοποιήσει χάριν ενός κοινού πολιτικού αγαθού.

Τελικά στο θεωρητικό αυτό σύστημα του Bertrand de Jouvenel έχουμε ως πρωταγωνιστές: «έναν άνθρωπο που κάνει να δρα έναν άλλον άνθρωπο».

Ο πρώτος, που είναι ο υποκινήτης, καλείται «χειριστής» και ο άλλος, που δρα, είναι η «απάντηση», ώστε να διαμορφώνεται το σύστημά του στο δίπολο «υποκίνηση-απάντηση».

Βέβαια η πρότασή του αυτή δείχνει να προσκρούει στην ιδέα της απόλυτης ελευθερίας και ανεξαρτησίας του ανθρώπου, πλην όμως βασιζείται στην πραγματικότητα, ότι ο άνθρωπος από τη γέννησή του αναπτύσσεται μέσα σ' ένα περιβάλλον από το οποίο έχει εξάρτηση, χωρίς όμως να στερείται την ελευθερία της επιλογής του.

Επομένως, όσο να έχει εθισθεί στην έννοια της «υποκίνησης» από το γονεϊκό του και το σχολικό του περιβάλλον και αργότερα από την εξουσία της πολιτείας, αυτό δεν συνεπάγεται και την βεβαιότητα της «απάντησης», ακριβώς λόγω της ελεύθερης επιλογής του ανθρώπου, διότι κάθε προσωπικότητα ή ομάδα έχει την δική της ταυτότητα και συνείδηση.

Όπως έγινε αντιληπτό, η παραπάνω θεωρία της πολιτικής επικοινωνίας δεν είναι κάτι το ιδιαίτερο που συντάχθηκε ειδικά για την πολιτική, αλλά είναι ένα σύνηθες γεγονός που συμβαίνει στην κοινωνία.

Στις σχέσεις και στις συναντήσεις μεταξύ των ανθρώπων, ο ένας να επηρεάζεται από τα λόγια του άλλου.

Παρ' όλον, ότι η θεωρία του δείχνει, ότι διακατέχεται μόνον από τη ψυχολογική διάσταση της «υποκίνησης-απάντησης», ο ίδιος ο εμπνευστής της ισχυρίζεται, ότι πρέπει να συμπληρώνεται και από τα πραγματικά και τα ιστορικά στοιχεία αμφοτέρων των παραγόντων, προκειμένου να είναι επιστημονικότερη και αποτελεσματικότερη.

Τελικά, όπως όλες αυτές οι παρόμοιες θεωρίες, έτσι και η θεωρία αυτή του Bertrand de Jouvenel, λόγω της πολυσυνθετότητας των πολιτικών θεμάτων και της ρευστότητας του ανθρώπινου παράγοντα, είναι δύσκολο να γίνουν αποδεκτές ως θεωρητικά πρότυπα για μία ουσιαστική κατανόηση του πολιτικού φαινομένου.

Πλην όμως, πρέπει να ομολογηθεί, ότι ο Bertrand de Jouvenel συλλαμβάνει ορθά μία από τις πτυχές των πολιτικών πράξεων, προκειμένου να υποβοηθήσει σαν μέθοδος ανάλυσης ορισμένων πολιτικών διαδικασιών, αλλά και να συμβάλλει ως σύστημα στη μελέτη των πολιτικών επικοινωνιών.

β. Πρακτική των Πολιτικών Επικοινωνιών

(1) Γενικά

Η Πολιτική των Επικοινωνιών, ως επί το πλείστον, αποτελεί εφαρμογή της Ψυχολογίας των Συμπεριφοριστών και είναι ένα βασικό εργαλείο της πολιτικής για την διαμόρφωση πολιτικής συμπεριφοράς προς μία ορισμένη κατεύθυνση δράσης και επί πλέον απορρόφησης κάποιας αντίδρασης προς την κυβερνητική πολιτική.

Βασική, βέβαια, προϋπόθεση ολοκλήρωσης αυτού του σκοπού είναι η πολιτική επικοινωνία να εναρμονίζεται γενικά με το κοινωνικο-οικονομικό και πολιτιστικό περιβάλλον του στόχου προς τον οποίον και απευθύνεται.

Διεξάγεται κατόπιν λεπτομερούς και επισταμένης σχεδίασης και περιλαμβάνει ένα πολιτικό πληροφοριακό περιεχόμενο και όλα τα τεχνικά μέσα που χρησιμοποιούνται για την κυκλοφορία και τη μεταβίβαση της πολιτικής επικοινωνίας.

Προς επιτυχία του επιδιωκόμενου σκοπού των πολιτικών επικοινωνιών, το περιεχόμενο αυτών πρέπει να διέπεται από αλήθεια, αξιοπιστία, πειθώ, συνέπεια και σεβασμό προς τις αξίες, τα ήθη, τα έθιμα και τον πολιτισμό της κοινωνικής ομάδας προς την οποία απευθύνεται.

(2) Δίαυλοι Επικοινωνίας

Ως κατ' εξοχήν όργανον διεξαγωγής της πολιτικής επικοινωνίας είναι ο άμεσος προφορικός λόγος, ο οποίος απευθύνεται από τους διαύλους των συνολικών μέσων επικοινωνίας και ο οποίος συνήθως προετοιμάζει ή αιτιολογεί στην κοινή γνώμη τις αποφάσεις που πρόκειται να ληφθούν ή έχουν ληφθεί για κάποιο πολιτικό πρόβλημα.

Ακόμη είναι και ο έμμεσα προφορικός λόγος επικοινωνίας, ο οποίος διεξάγεται μέσω προσώπων «οδηγητών» της κοινής γνώμης ή των «κοινωνών» ατόμων, κατ' άλλη έκφραση, οι οποίοι εντέχνως και πλήρως ενήμεροι επί του θέματος και προς ποίους απευθύνονται, μεταφέρουν το μήνυμα στο ακροατήριο σε διαπροσωπικό επίπεδο ανθρωπίνων σχέσεων.

Αναλόγως του επιδιωκόμενου σκοπού και της ιδιαιτερότητας του ακροατηρίου, προς το οποίον απευθύνεται η πολιτική επικοινωνία, μεταφέρεται, κατόπιν προσεκτικής επιλογής, με τα εξής κυρίως μέσα:

Την τηλεόραση, το διαδίκτυο, το ραδιόφωνο, τις εφημερίδες, τα περιοδικά, τις διαπροσωπικές επαφές, τις τέχνες (λογοτεχνία, θέατρο κλπ.).

Αν και δεν συνάδουν με την τεχνολογική και την πολιτιστική εξέλιξη της κοινωνίας, εν τούτοις χρησιμοποιούνται ακόμη οι δημόσιες αγορεύσεις, οι μεγαφωνικές συσκευές, οι προκηρύξεις και οι αφίσες, των οποίων ευρεία χρήση γίνεται κατά τις προεκλογικές περιόδους.

Εκτός όμως του λόγου, είναι και οι πράξεις, οι οποίες συμμετέχουν στην διεξαγωγή της πολιτικής επικοινωνίας και τέτοιες πράξεις μπορούν να είναι:

Οι οικονομικές παροχές, οι υπηρεσίες υγείας, η τεχνολογική υποστήριξη, τα κοινωνικά έργα, οι ανθρωπιστικές εκδηλώσεις, ακόμη και οι μεγάλες στρατιωτικές ασκήσεις κλπ.

Για τη σχεδίαση και την διεξαγωγή της πολιτικής επικοινωνίας, είτε με τον λόγο είτε με τις πράξεις, χρειάζονται έμπειροι ειδήμονες Ψυχολόγοι και Κοινωνιολόγοι, ώστε να αποκτηθεί και να διατηρηθεί η εμπιστοσύνη και να διεγείρει τις φιλικές διαθέσεις του ακροατηρίου προς αυτόν που ασκεί την πολιτική επικοινωνία.

Διότι, με τις ίδιες μεθόδους και με πράξεις βίας, τρομοκρατίας, δολοφονιών και δολιοφθορών δρουν και οι αντίπαλοι της πατρίδας και της δημοκρατίας.

(3) Κανόνες Διεξαγωγής

Για να είναι αποτελεσματική στους σκοπούς που θέτει η πολιτεία προς όφελος της πατρίδας, της κοινωνίας και της δημοκρατίας, αποκλειστικά και όχι χάριν του κομματικού συμφέροντος, απαιτείται όπως έχει θεσμική οργάνωση, προκειμένου να έχει συνέπεια και συνέχεια λειτουργίας και δράσης.

Έτσι ώστε, η πολιτική επικοινωνία να σχεδιάζεται, να διεξάγεται και να ελέγχεται συντονισμένα και αποτελεσματικά.

Επίσης, η πολιτική επικοινωνία, για να είναι αποτελεσματική και εναρμονισμένη με το ακροατήριο στο οποίο απευθύνεται, παράλληλα με την οργάνωση της διεξαγωγής της, χρειάζεται και ένα δίκτυο πληροφόρησης, τόσο κατά τη φάση της σχεδίασης όσο και κατά τη φάση της διεξαγωγής της.

Επί πλέον της παραπάνω οργάνωσης, η διεξαγωγή της πρέπει να διέπεται και από ορισμένους κανόνες, προκειμένου να δημιουργηθούν κατάλληλες συνθήκες για την αποδοχή του μηνύματος της πολιτικής επικοινωνίας και αυτοί μπορεί να είναι:

- Οι προπαρασκευαστικοί ψυχολογικοί μηχανισμοί κοινωνικοποίησης του πολιτικού μηνύματος που θα ακολουθήσει (τηλεοπτικές σειρές που εκπέμπουν αισιοδοξία, ελπίδα εξόδου από την κρίση, καλλιέργειας πνεύματος συνεργασίας και αλληλεγγύης κλπ.).
- Η λειτουργία διορθωτικών μηχανισμών απορρόφησης ή εξουδετέρωσης της επικινδυνότητας αντιδραστικών κινημάτων (αναρχισμού-ναζισμού, ευρωσκεπτικισμού κλπ.).
- Της αναλογικής επανεισαγωγής, μέσα από μία ευχάριστη και αποδεκτή εικόνα, π.χ. δεν μπορεί να αποκρύπτεται η αλήθεια και να μην αποδίδεται δικαιοσύνη, όταν η κοινωνία απαιτεί και αλήθεια και δικαιοσύνη.
- Της καθησυχαστικής ταυτότητας, αρχή η οποία συνίσταται στην δημιουργία ψυχολογίας ταύτισης ανάμεσα στην πολιτική ηγεσία που αποφασίζει και της κοινωνίας που υφίσταται τις συνέπειες της απόφασης, είτε αφορά στερήσεις είτε ικανοποιήσεις είτε άλλες περιπτώσεις, π.χ. στα μέτρα λιτότητας που υφίσταται η κοινωνία δεν μπορεί να μην εναρμονίζεται και η πολιτική ηγεσία.
- Τρίτη αρχή είναι αυτή της τεχνικής μοιολογίας, δηλαδή η εναρμόνιση μεταξύ του εκπέμποντος του μηνύματος και του μέσου που χρησιμοποιείται, αλλά και του μέσου που είναι αποδεκτό στην κοινωνική ομάδα που απευθύνεται π.χ. το διαδίκτυο στους νέους στην ηλικία και η τηλεόραση στους ώριμους και μεγάλης ηλικίας ανθρώπους. Επίσης σε έναν ζεστό και ενθουσιώδη ομιλητή δε αρμόζει το διαδίκτυο χωρίς τη ζώσα φωνή του.

γ. Εξωγενείς Συντελεστές

Επί πλέον της εσωτερικής δομής και λειτουργίας της πολιτικής επικοινωνίας για την αποδοτικότητα αυτής, συντελούν και παράγοντες οι οποίοι δρουν εκτός του εσωτερικού συστήματος «χειριστού-ακροατηρίου» και οι οποίοι πρέπει να υπολογίζονται, τόσο κατά την σχεδίαση όσο και κατά την διεξαγωγή της.

Αν και αυτοί αναφέρθηκαν με διάφορους τρόπους και σε άλλα σημεία, επαναλαμβάνονται συγκεκριμένα και είναι οι εξής:

(1) Οι Φυσικοί, όπως είναι ο καιρός και η μορφολογία του εδάφους. Αν και η τεχνική εξέλιξη σήμερα με τους δορυφόρους, την τηλεόραση, το διαδίκτυο κλπ. έχει περιορίσει αρκετά ως κώλυμα αυτόν τον παράγοντα, πλην όμως δεν παύει να προσμετράται.

(2) Το ίδιο αφορά και την χρήση των τεχνικών μέσων, των οποίων η ποικιλία και η ποιότητά τους έχει εξελιχθεί σε τέτοιο βαθμό, ώστε να παρέχουν και πιστότητα και ταχύτητα.

(3) Άλλοι εξωτερικοί συντελεστές στην διαμόρφωση της πολιτικής επικοινωνίας είναι οι πολιτιστικοί παράγοντες.

Αν και είναι πολλοί οι παράγοντες αυτοί δύνανται να αναχθούν σε δύο βασικά επίπεδα:

- Ο βαθμός εκπαίδευσης και μόρφωσης των πολιτών, οπότε ανάλογα εντάσσεται τόσο η ποιότητα και το περιεχόμενο του μηνύματος όσο και η μέθοδος προσέγγισης του ακροατηρίου.

- Επίσης μελετώνται τα διάχυτα συναισθήματα και οι σκέψεις που διακρίνουν μία κοινωνία των πολιτών.

Διότι, άλλοι είναι επιρρεπείς στο συναίσθημα και άλλοι είναι κριτικοί και ορθολογιστές στα μηνύματα που δέχονται.

Άλλοι επίσης είναι εύπλαστοι στην πολιτική κοινωνικοποίησή τους και άλλοι είναι άκαμπτοι στις πολιτικές τους πεποιθήσεις.

(4) Άλλος εξωτερικός παράγοντας, που σοβαρά επιδρά στην αποτελεσματικότητα της πολιτικής επικοινωνίας, είναι αυτό το ίδιο το πολιτικό σύστημα, με την δομή και τη λειτουργία που χαρακτηρίζουν αυτό.

Στα φιλελεύθερα πολιτικά συστήματα μπορεί να υπάρχει δυνατότητα πολλαπλότητας επικοινωνιακών δομικών συστημάτων, πλην όμως, ταυτοχρόνως, το φιλελεύθερο πολιτικό σύστημα επιτρέπει και την αμφισβήτηση του μηνύματος της πολιτικής επικοινωνίας, πράγμα το οποίο δεν συμβαίνει στα απολυταρχικά καθεστώτα.

Στα απολυταρχικά καθεστώτα η πορεία της πολιτικής επικοινωνίας είναι «μονόδρομος», ενώ στα φιλελεύθερα πολιτικά συστήματα μπορεί να συμβαίνει και η αντίστροφη πορεία, ιδιαίτερα σε οικονομικές, κοινωνικές και πολιτικές κρίσεις, ιδιαίτερα όταν προς αυτή συντρέχουν κυβερνητικές ανικανότητες και η παραπληροφόρηση και η υπερπληροφόρηση των μέσων ενημέρωσης της κοινής γνώμης, χωρίς να υπάρχει κάποιο «φιλτράρισμα» των πληροφοριών χάριν της αλήθειας και του κοινού αγαθού, ενώ τόσο μεγάλη είναι η κοινωνική τους προσφορά.

Συνθήκες κρίσεων στα φιλελεύθερα δημοκρατικά καθεστώτα προκαλούνται κυρίως από τα κόμματα, είτε αυτά βρίσκονται στην κυβέρνηση είτε στην αντιπολίτευση, των οποίων η σκανδαλώδης λειτουργία τους και ο μεταξύ τους ανταγωνισμός με τους «ξύλινους» προπαγανδιστικούς λόγους και με τις πελατειακού χαρακτήρα πράξεις τους διασπούν επικίνδυνα την κοινωνική συνοχή και υποκαθιστούν την εθνική με την κομματική συνείδηση.

Δυστυχώς τέτοιες καταστάσεις, πιεζόμενες και από τις πραγματικές ανάγκες φτώχειας, ανεργίας, αδικιών κλπ. εκτρέφουν και ανατρεπτικές οργανωμένες δραστηριότητες αναρχισμού και ναζισμού, οι οποίες είναι δυνατόν να υποθάλπονται και από «ξένους» παράγοντες, όπως μας διδάσκει ο ιστορικός Θουκυδίδης, περιγράφοντας τον Πελοποννησιακό πόλεμο.

Η αντιμετώπιση τέτοιων ανατρεπτικών κινημάτων κατ' αρχάς είναι η άμεση εξουδετέρωσή τους και η ταυτόχρονη ενημέρωση της κοινωνίας για την απομόνωσή τους και τέλος η θεραπεία των πραγματικών συνθηκών που εξέθρεψαν αυτές τις ανατρεπτικές οργανώσεις.

Μπορούν όμως με τις παραπάνω ασθενείς συνθήκες να θεραπευθούν τα πράγματα;

δ. Η Αναγκαιότητα των Προσαρμογών

Η ιστορία διδάσκει, ότι οποιοδήποτε πολιτικό σύστημα δεν μπορεί να επιβιώσει αν δεν έχει την ικανότητα διαρκώς να προσαρμόζεται σε ένα συνεχώς μεταβαλλόμενο, πολύπλευρο και παγκοσμιοποιημένο περιβάλλον, όπως είναι το σημερινό.

Εξ' άλλου, η ιστορική αυτή κοινωνική πραγματικότητα επιβεβαιώνεται και από την Βιολογία, σύμφωνα με την Θεωρία περί Φυσικής Επιλογής του Κάρολου Δαρβίνου, η οποία λέει, ότι οργανικά συστήματα που δεν προσαρμόζονται, πεθαίνουν.

(1) Προαπαιτούμενα των Προσαρμογών

Κατ' αρχήν ο όρος προσαρμογές είναι αρτιότερος από αυτόν των μεταρρυθμίσεων ή των αλλαγών, διότι αποδίδει καταλληλότερα την αναγκαιότητα και την αξία αυτών.

Βασική όμως προϋπόθεση για τις πολιτικές προσαρμογές είναι αυτές να υποστηρίζονται από την ανάλογη και κατάλληλη πολιτική επικοινωνία, η οποία να τονίζει τόσο την αναγκαιότητα και την ωφελιμότητα αυτών των προσαρμογών όσο και για το περιεχόμενο της αλλαγής, ώστε η κοινωνία να καθίσταται συμμετέχων και συνεργός για το καινούργιο.

Επίσης, στην επιτυχία των πολιτικών αλλαγών σημαντικά συμβάλλει η συναντίληψη χάριν του δημόσιου συμφέροντος όλων των ενδιαφερομένων φορέων: πολιτικού συστήματος, δημόσιας διοίκησης και κοινωνίας.

Ακόμη, συμβάλλουν θετικά ή αρνητικά στις πολιτικές προσαρμογές και οι τενοκρατικές δομές του πολιτικού συστήματος, η «γραφειοκρατία», όπως επεκράτησε να λέγεται.

(2) Ελεγκτικός Μηχανισμός

Παράλληλα με την αναγκαιότητα της ψυχολογικής υποστήριξης των πολιτικών προσαρμογών, προκύπτει και η ανάγκη λειτουργίας πολιτικού οργάνου, το οποίο να παρακολουθεί αυτές, θέτοντας τα ερωτήματα:

- Ποια είναι η έκταση και ποιά πρέπει να είναι η συχνότητα των πολιτικών αλλαγών, που η κυβέρνηση οφείλει να αντιμετωπίσει, τόσο σε θέματα εσωτερικής όσο και σε θέματα εξωτερικής πολιτικής;

- Ποιος είναι ο αναγκαίος για τις αρχές χρόνος για να πληροφορηθούν μία νέα κατάσταση και πόσος χρόνος απαιτείται για τη λήψη αποφάσεων για την κατάσταση αυτή;

- Ποια είναι η σπουδαιότητα και η ταχύτητα αντίδρασης ενός πολιτικού συστήματος σε νέες αντίθετες ανατρεπτικές καταστάσεις, ώστε να μην υπάρχει κίνδυνος το πολιτικό σύστημα να εκτραπεί από τους στρατηγικούς στόχους του;

- Ποια είναι η ικανότητα ενός πολιτικού συστήματος να προβλέπει νέες απαιτήσεις και καταστάσεις, ώστε να είναι προετοιμασμένο να προλάβει τυχόν απειλές του από αυτές;

(3) Καταληκτικές Σκέψεις

Μετά από αυτήν την σύντομη αναφορά περί των πολιτικών προσαρμογών και μάλιστα σε περίοδο κρίσης που διατρέχει την Χώρα μας και την Ευρώπη, οι πολιτικοί επιστήμονες δηλώνουν, ότι η έκταση και η ένταση των χαρακτηριστικών της εξαρτώνται από τις ικανότητες αυτοδιόρθωσης που παρέχει το κομματικό πολιτικό σύστημα.

Κλειστά, συγκρουσιακά, πλειοψηφικά, πελατειακά πολιτικά συστήματα δεν φαίνεται να προσφέρουν ουσιαστικές δυνατότητες αυτοδιόρθωσης, με συνέπεια να τίθεται σε δοκιμασία η δημοκρατία.

Σε αυτό το πνεύμα της αυτοδιόρθωσης συνιστούσε και ο Πλάτων στον τύραννο των Συρακουσών Διονύσιον τον Α', αυτός ο ίδιος να μετατρέψει την τυραννία σε δημοκρατική βασιλεία χάριν του υιού του, τονίζοντας, ότι οι μεγάλες μεταβολές είναι συμφερότερον ειρηνικά να προέρχονται από τον ίδιο τον κυβερνήτη που κατέχει την εξουσία και να μην επιτρέψει, με την απρονοησία του και την ατολμία του, αυτές να προέρχονται επαναστατικά από τον λαό, πράγμα που θα έφερε στην πόλη οδύνες και καταστροφή.

Επομένως, η βιωσιμότητα ενός πολιτικού συστήματος απειλείται από τις εξής καταστάσεις, για τις οποίες οι πολίτες διατυπώνουν έντονα την διαμαρτυρία τους, χωρίς ή ολίγον, δυστυχώς, να ακούονται και αυτές είναι:

- Η επιμονή ενός πολιτικού συστήματος να εξακολουθεί να επιβιώνει, μέσα από μία καταστρεπτική και διεφθαρμένη πολιτική ανευθυνότητας και απόκρυψης της αλήθειας.

- Η προβλεπτική αδυναμία και η ακαμψία να προσανατολίσει την συμπεριφορά του στην εμπειρία που απέκτησε από τα λάθη του και τις παραλείψεις του, παρά τις διαβεβαιώσεις, ότι «έλαβαν τα μηνύματα του λαού...».

- Η έλλειψη συντονιστικής και ελεγκτικής δυνατότητας της πολιτείας, λειτουργεί μόνο για να μη χαθεί η κομματική πελατεία και η εξουσία.

- Γενικά η έλλειψη προσαρμοστικής ικανότητας, τόσο στα δευτερεύοντα όσο και στα στρατηγικά θέματα, όπως θα μπορούσαν να είναι οι θεσμικές αλλαγές για τη λειτουργία μίας ορθής και υγιούς δημοκρατίας.

Τέλος, με αφορμή την αναγκαιότητα προσαρμογής του πολιτικού συστήματος και της ψυχολογικής υποστήριξης αυτής, δίδεται η ευκαιρία να τονισθεί, ότι η ανάγκη της προσαρμογής, ως και των διαδικασιών αυτής, ισχύει για κάθε άλλον κοινωνικό και οικονομικό θεσμό, ακόμη και για τις διακρατικές σχέσεις.

Είναι ένας θεμελιώδης φυσικός νόμος, ο οποίος αφορά άτομα και κοινωνικές ομάδες και όποιος δεν έχει τις ικανότητες να επιλέξει και να προσαρμοσθεί έχει την κατάληξη που προβλέπει ο φυσιοδίφης Κάρολος Δαρβίνος.

Πλην όμως πρέπει να τονισθεί, ότι οι πολιτικές μεταβολές και ιδιαίτερα οι θεσμικές, έχουν μεγάλες δυσκολίες, γεγονός που αναγνωρίζεται ακόμη και από τον Νικολό Μακιαβέλι, συγγραφέα του περίφημου έργου «Ο Ηγεμών», ο οποίος υπογραμμίζει, ότι δεν υπάρχει πιο επικίνδυνο στον χειρισμό του ηγεμόνα, από το να προσπαθεί να εισαγάγει νέους θεσμούς.

Διότι, εισάγοντάς τους έχει εκθρούς όλους εκείνους που ευεργετούνται από τους παλαιούς θεσμούς και έχει χλιαρούς υποστηρικτές όλους εκείνους που θα ευεργετηθούν από τους νέους θεσμούς.

Άρα, η δυσκολία των πολιτικών μεταβολών καθιστά εναργέστατα την επιτακτική ανάγκη της ψυχολογικής υποστήριξης αυτών, δια μέσω της πολιτικής επικοινωνίας, αρκεί όμως αυτή να εδράζεται σε τρεις αρχές: στην αλήθεια, στην κοινή ωφέλεια και στην πειθώ.

Τόση μεγάλη είναι η αξία του ψυχολογικού παράγοντα που ο Αριστοτέλης, στα «Πολιτικά» του, ως πρώτη αιτία στις στάσεις και στις επαναστάσεις δεν θεωρεί τη φτώχεια και την έλλειψη ελευθερίας, αλλά την ψυχολογία των πολιτών.

Γ' Μέρος

7. Φιλοσοφία και Πολιτική

Με όσα ειπώθηκαν για την πολιτική επικοινωνία έγινε ολοφάνερο, ότι αυτή αποτελεί καθαρά πρακτική εφαρμογή της Σχολής των Συμπεριφοριστών της Ψυχολογίας, η οποία, όπως είδαμε, προσβλέπει στην αλλαγή συμπεριφοράς ατόμων ή και ομάδων με την δύναμη της πειθούς του λόγου.

Πρόδρομοι όμως της Ψυχολογίας των Συμπεριφοριστών δύνανται να θεωρηθούν οι Σοφιστές, των οποίων θεωρείται ενδιαφέρον να κατατεθούν ορισμένες από τις σκέψεις των κυρίων εκπροσώπων αυτών.

Ο **Πρωταγόρας**, στο έργο του περί «Αντιλογιών», υποστήριξε, ότι «υπάρχουν δύο αντίθετα επιχειρήματα για κάθε ζήτημα» και ακόμη με το ίδιο πνεύμα, ότι «οι αντιφατικές προτάσεις για το ίδιο πράγμα είναι ταυτόχρονα σωστές».

Επίσης, από το έργο του ίδιου «Αλήθεια» διασώζεται η περίφημη φράση του: «Όλων των πραγμάτων μέτρον είναι ο άνθρωπος, των μεν υπαρχόντων, ότι υπάρχουν, των δε μη υπαρχόντων, ότι δεν υπάρχουν».

Προφανώς, με τον αλληγορικό αυτόν λόγο ο Πρωταγόρας θέλει να τονίσει, ότι οι πραγματικότητες, που γίνονται αντιληπτές από τις αισθήσεις για ένα φυσικό αντικείμενο, γίνονται διαφορετικά αντιληπτές από τον καθένα μας και ότι ανάμεσα του φυσικού αντικειμένου και των αισθήσεων παρεμβάλλεται ο υποκειμενισμός μας, με συνέπεια να αντιλαμβάνεται αυτό ο καθένας, ανάλογα με τις εμπειρίες του. Επίσης στον ίδιο υποκειμενισμό με τα υπαρκτά τοποθετεί και την ερμηνεία για τα πράγματα που δεν υπάρχουν. Όλα υπάρχουν στο μυαλό των ανθρώπων.

Άλλος σημαντικός εκπρόσωπος, από τους Σοφιστές, είναι ο **Γοργίας**, του οποίου από το έργο του «**Ελένη**» διασώζεται το απόσπασμα των σκέψεών του στο οποίο διακηρύσσει, ότι «η τέχνη της πειθούς υπερέχει όλων των άλλων και είναι ασύγκριτα καλύτερη, επειδή όλα τα κάνει δούλους της».

Τόσο ακατανίκητη είναι η δύναμη της πειθούς, που «αν η Ελένη πείσθηκε να διαπράξει μοιχεία, ήταν τόσο αθώα όσο και αν είχε αποπλανηθεί με την βία».

Επίσης υποστήριξε, ότι ο πειστικός λόγος πρέπει να διατυπώνεται ανάλογα με την περίπτωση και την κρατούσα κατάσταση, στην κατάλληλη ευκαιρία και ο λόγος που αρμόζει σε κάθε ακροατήριο.

Ενώ δεν παύει να υποστηρίζει, ότι ο κύριος ρόλος του γιατρού είναι να θεραπεύει με τον λόγο. Θεραπευτική αρχή, την οποία ο Σοφιστής **Αντιφών** έκανε σχολή, ιδρύοντας στην Κόρινθο την πρώτη Ψυχοσωματική κλινική, διότι είχε τη θέση: ότι «το μυαλό του ανθρώπου ελέγχει το σώμα σε θέματα υγείας, ασθένειας και σε όλα τα άλλα».

Από τα αποσπάσματα που παρατέθηκαν και ιδιαίτερα από αυτό του Πρωταγόρα, που ομιλεί για τα «δύο αντίθετα επιχειρήματα», φαίνεται καθαρά, ότι οι Σοφιστές καλλιεργούσαν τον λόγο και τον αντίλογο, όχι σε έναν ανεύθυνο «ξύλινο» και διεστραβλωμένο λόγο, τον οποίον καλλιεργεί η προπαγάνδα, αλλά σωστά και διαλεκτικά, ως συμπληρωματικό λόγο, χάριν της πειθούς την οποία επεδίωκαν.

Επίσης ο λόγος τους –ανεξαρτήτως της χρηματικής τους αμοιβής- δεν απέβλεπε εις άλλον ίδιον όφελος, αλλά απέβλεπε κυρίως στην ωφελιμότητα του άλλου, εφόσον κατά βάση, την δύναμη της πειθούς χρησιμοποιούσαν για τη θεραπεία των συνανθρώπων τους, όπως έμπρακτα αποδεικνύεται από τον Αντιφώντα, που δημιουργεί θεραπευτική κλινική στην Κόρινθο. Ακόμη, αυτόν τον ευέλικτο διπλό, αλλά σωστό, λόγο χρησιμοποιούσαν προκειμένου να ελαφρύνουν την κατηγορία της «Ελένης» για μοικεία, στηριζόμενοι ακριβώς στην πλαστικότητα του υποκειμενισμού της ανθρώπινης συνείδησης.

Καθαρά δηλώνεται από τον Γοργία, ο κατάλληλος λόγος απευθύνεται ανάλογα με το ακροατήριο και τις περιστάσεις, προκειμένου να είναι αποτελεσματικός, αυτά και όλα τα άλλα δηλώνουν, ότι οι Σοφιστές δεν θεωρούνται μόνον πρόδρομοι της σημερινής ψυχοθεραπείας, σύμφωνα με τους Συμπεριφοριστές, αλλά αναδεικνύονται επίσης πρόδρομοι του πειστικού πολιτικού λόγου, μέσω της πολιτικής επικοινωνίας, όπως αυτή εξετάζεται μέχρις εδώ και επί πλέον πρόδρομοι του δικανικού λόγου και αντίλογου, χάριν του δικαίου και του ωφέλιμου.

Σε τελευταία κατάληξη, ο λόγος των Σοφιστών είχε έναν πραγματικό και δυναμικό χαρακτήρα, ο οποίος προφανώς προερχόταν από τον δυϊσμό της φύσης και της ψυχής και τον οποίον οι Σοφιστές ήθελαν να επεκτείνουν ως κανόνα και στην κοινωνία.

Γεννάται όμως το ερώτημα, γιατί ο λόγος των Σοφιστών θεωρήθηκε από τον Πλάτωνα ως λίαν επικίνδυνος για την κοινωνία και πολεμήθηκε τόσο έντονα από αυτόν;

Η έντονη πολεμική του Πλάτωνα εναντίον των Σοφιστών ασκείται ιδιαίτερα στα έργα του «Πολιτεία» και στον «Πολιτικό», στα οποία κυριαρχούν οι πολιτικές του απόψεις για την έκτακτη εξουσία στην πόλη των Αθηνών από τον «φιλόσοφο-κυβερνήτη».

Στην πρόταση αυτή, με την θέληση των πολιτών, οδηγείται ο Πλάτων διότι είναι προφανές, ότι η πόλη των Αθηνών βρίσκεται σε μεγάλη πολιτική, οικονομική και κοινωνική κρίση από τις θλιβερές και τις τραγικές συνέπειες του μακροχρόνιου Πελοποννησιακού πολέμου. Επομένως, υπήρχε ανάγκη η πόλη να κυβερνηθεί από έναν σοφό κυβερνήτη με έκτακτες εξουσίες, στο έργο του οποίου δεν θα βοηθούσε ο λόγος και ο αντίλογος των Σοφιστών, γι' αυτό και υπήρξε πολέμιός της.

Μία δεύτερη απάντηση, την οποία μπορεί να δεχθεί το ερώτημα είναι αυτή που φαίνεται από τις, σε ελεύθερη απόδοση, σκέψεις του **Γοργία**, οι οποίες έχουν ως ακολούθως: ότι «τίποτα δεν υπάρχει και αν υπήρχε δεν μπορώ να γνωρίζω και αν το γνώριζα δεν μπορώ να το εκφράσω και αν μπορούσα να το εκφράσω, δεν θα γινόμουν αντιληπτός».

Στις οποίες ο Γοργίας δηλώνει την αδυναμία του ιδίου και των άλλων να γνωρίσουν και να εκφράσουν τη φύση του ανώτατου όντος και ως εξ αυτού αποκλείουν την ύπαρξή του.

Ενώ απεναντίας ο Φιλόσοφος Πλάτων είναι ενάντιος και σφόδρα πολέμιος σε τέτοιες θέσεις περί Θεού και στα έργα του σαφέστατα ομιλεί περί της ύπαρξης του Θεού ως δημιουργού του κόσμου, καταπολεμώντας με λόγους και με νόμους την αθεΐα.

Τέλος, μία τελευταία απάντηση στο ερώτημα, γιατί ο Πλάτων είναι πολέμιος των Σοφιστών, μπορεί να δοθεί, ότι τόσο ο Πλάτων όσο και ο Αριστοτέλης και γενικά η ιστορία των αξιών της κοινωνίας μέχρι σήμερα, ακολούθησαν την πορεία την οποία χάραξε ο δάσκαλός τους ο Σωκράτης. Δηλαδή, τον δρόμο ο οποίος υπαγορεύεται από την «ευεργέτιδα» και μόνον ψυχή και όχι από την άλλη του αντίλογου.

Διότι, προφανώς, εάν κυριαρχούσε ως κατάσταση ο λόγος και ο αντίλογος της ψυχής, την οποία καλλιεργούσαν οι Σοφιστές, ο κάθε άνθρωπος, αλλά κυρίως η κοινωνία ως σύνολο, θα βρισκόταν διαρκώς σε μία σύγχυση και χαώδη κατάσταση.

Δυστυχώς αυτές είναι οι συνέπειες της άτακτης και ανεύθυνης πολυφωνίας ...

Τότε, πού είναι η ωφελιμότητα του Σοφιστικού λόγου;

Όπως και προηγουμένως αναφέρθηκε, ο Σοφιστικός λόγος σήμερα και με πρώτο εργαλείο την πειθώ του λόγου, συμβάλλει στην Ψυχοθεραπεία με τον φωτισμό της υγιούς πλευράς του νου.

Επίσης, συμβάλλει στην απόδοση της δικαιοσύνης, παρουσιάζοντας δικανικά και τις άλλες όψεις μίας υπόθεσης.

Τέλος, μέσω της πολιτικής επικοινωνίας, υποστηρίζει ψυχολογικά τις πολιτικές πράξεις, χάριν αποκλειστικά του ωφέλιμου της κοινωνίας. Και το ωφέλιμον της κοινωνίας είναι και αληθές και δίκαιον.

Με αυτό το γενικό πνεύμα της κοινωνικής ωφελιμότητας και προφανώς επηρεασμένος από την δύναμη της πειθούς του λόγου των Σοφιστών, ο Αριστοτέλης γράφει το έργο του περί της Ρητορικής τέχνης, με κάποια σχετική απόκλιση από την απολυτότητα του ακριβούς αληθούς λόγου του δασκάλου του Πλάτωνος.

Συγκεκριμένα ο **Αριστοτέλης** εκθέτει τις απόψεις του στο σύγγραμμά του «Περί Ρητορικής Τέχνης», το οποίο αποτελείται από τρία βιβλία, εκ των οποίων στο Α' τονίζει την υφιστάμενη συγγένεια μεταξύ ρητορικής και διαλεκτικής, ως τέχνη του λόγου ως προς τον επιστημονικό της προσδιορισμό.

Ιδιαίτερα για τη ρητορική θεωρεί ιδιαίτερη ικανότητα την ανεύρεση των καταλλήλων επιχειρημάτων για το καθένα ζήτημα, προκειμένου αυτά να δύνανται να είναι πειστικά.

Προς τούτο, πρέπει να αναλύονται λεπτομερώς οι σκοποί της είτε αυτοί αφορούν την ωφελιμότητα είτε το ωραίο είτε το ορθόν για την κοινωνία.

Υποδεικνύεται ακόμη πως η δύναμη των επιχειρημάτων επαυξάνεται τόσο από το κύρος και το ήθος της προσωπικότητας του ρήτορα όσο και από τη γνώση της ποιότητας του ακροατηρίου και της ικανότητάς του ρήτορα να χρησιμοποιήσει αυτά τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά.

Στο Β' βιβλίο αναλύει τα κυριότερα από αυτά τα χαρακτηριστικά και ιδιαίτερα εκείνα που συνδέονται με ψυχολογικά πάθη, όπως είναι η οργή ή πραότητα, η αγάπη ή το μίσος, ο φόβος, η αγανάκτηση και ο φθόνος, ακόμη το ήθος των ευγενών και των πλουσίων.

Τα οποία βέβαια, ερευνά ως προς την ουσία τους, αλλά και σε σχέση με τους διαφόρους όρους διαβίωσης του κάθε ακροατηρίου.

Τέλος στο Γ' βιβλίο και τελευταίο της ρητορικής τέχνης ο Αριστοτέλης ασχολείται με τα εξωτερικά γνωρίσματα του ρήτορα και του λόγου του, ώστε αυτός να είναι ακόμη περισσότερο πειστικός.

Και αυτά είναι το λεκτικό, το αρμόζον ύφος, η εικόνα του ρήτορα, επίσης η ορθή χρήση της γλώσσας, ο ρυθμός, τα σχήματα και η καλλιέργεια που πρέπει να χαρακτηρίζουν τον λόγο του.

Ιστορικά παραδείγματα δομής, τέχνης και επιδιωκόμενου σκοπού του ρητορικού λόγου, αποτελούν οι αγορεύσεις των Στρατηγών στην Εκκλησία του Δήμου και στο στρατεύμα τους πριν από τις επιχειρήσεις, οι οποίες περιλαμβάνονται στην ιστορία του Θουκυδίδη.

Σε αυτήν την επί πλέον ικανότητα των Αξιωματικών απέβλεπε ο Πλάτων, εισάγοντας τη σφαιρική παιδεία αυτών, η οποία διατηρείται μέχρι σήμερα, ώστε να είναι ικανοί, για την διεξαγωγή πολεμικών επιχειρήσεων, να συνάπτουν συμφωνίες με άλλες πόλεις, αλλά και για τα καθήκοντα του άρχοντα της πόλης.

Αλλά το ωφέλιμον, το ωραίο και το ορθόν για την κοινωνία απορρέει από τον σκοπό και τους στόχους που θέτει η πολιτική δράση και από τη φιλοσοφική διαλεκτική συνάντηση μεταξύ του δέοντος και του δυνατών «γενέσθαι».

Επομένως είναι επιτρεπτοί οι ελιγμοί προσαρμογής της πολιτικής στις απαιτήσεις της πραγματικότητας προς επιτυχία του στρατηγικού σκοπού, το οποίο σταθερά παραμένει το αγαθό του συνόλου της κοινωνίας ως ύπατο αξίωμα της πολιτικής.

Αυτοί οι πολιτικοί στόχοι επιτυγχάνονται μόνο μέσα από την διαλεκτική συνάντηση της επιστήμης και της πραγματικότητας, πάντοτε προς όφελος της κοινωνίας και αυτήν την ανάγκη εξυπηρετούσε σε διαχρονική βάση η πρόταση του Πλάτωνα για τον «Φιλόσοφο Κυβερνήτη».

Έναν πολιτικό κυβερνήτη με ήθος και την αρίστη παιδεία, ο οποίος να έχει όραμα μεγάλου βεληνεκούς, ελεύθερος από προκατασκευασμένες θεωρίες και κομματικές εκκρεμότητες, αφοσιωμένο μόνο στην αποτελεσματικότητα του οράματός του χάριν του κοινωνικού συνόλου.

Αλλά αυτή η συνάντηση φιλοσοφίας και πολιτικής, του δέοντος και του δυνατού πρακτέου, πάλι σύμφωνα με τις απόψεις του Πλάτωνα, επιτυγχάνεται από την διαλεκτική συνεργασία της επιστήμης και της τέχνης, οι οποίες συνεργάζονται μεταξύ τους όπως το «στημόνι» και το «υφάδι», για να ολοκληρώσουν το υφαντό δημιούργημα.

Έτσι και στην περίπτωση μας, η επιστήμη της πολιτικής του πρακτέου συναντάται με την τέχνη της πολιτικής επικοινωνίας, ακριβώς χάριν ολοκλήρωσης του πολιτικού σκοπού, που είναι το κοινωνικό αγαθό.

8. Συμπεράσματα

Όπως συμπεραίνεται από την εργασία αυτή, αλλά αποτελεί και αναμφισβήτητο γεγονός, η επιστήμη της Ψυχολογίας είναι αυτή η οποία συμπληρωματικά και βασικά συμμετέχει πρακτικά και ευεργετικά σε όλες τις άλλες επιστήμες, όπως:

- Στην παιδεία, χάριν της αποδοτικότερης μάθησης.
- Στον επαγγελματικό προσανατολισμό, χάριν της δικαιοσύνης, κατά Πλάτωνα και της ευημερίας των ατόμων.
- Στην κοινωνική συμβίωση των ανθρώπων, χάριν της αρμονίας των διανθρώπινων σχέσεων.
- Στην ιατρική, χάριν της ανετότερης θεραπείας του ασθενούς.
- Στην δικαιοσύνη, χάριν της επιείκειας και της παλινόρθωσης των κατηγορουμένων.
- Στην διοίκηση, χάριν της ορθής επιλογής των συνεργατών και της αποδοτικότητας αυτών.
- Τέλος, και στην πολιτική, μέσω της πολιτικής επικοινωνίας, χάριν του κοινού αγαθού της κοινωνίας.

Όμως, η επιτυχία του κοινού αγαθού της κοινωνίας προϋποθέτει την πολιτικοποίηση του ανθρώπου, μέσω των κατάλληλων ψυχολογικών χειρισμών ατόμων και ομάδων, ώστε αυτοί όλοι να προσαρμοστούν στη συνείδηση του όλου της κοινωνίας, η οποία συνιστά και την πολιτική ολοκλήρωσή της.

Η πολιτική ολοκλήρωση συνεπάγεται και αποδοχή του κοινού αγαθού της πολιτικής, το οποίον απαιτεί και την τέχνη της δυναμικής της διαρκούς προσαρμογής των κοινωνικών συνόλων προς τον τιθέμενο πολιτικό σκοπό.

Το έργο αυτό της πολιτικής ολοκλήρωσης των κοινωνικών συνόλων αναλαμβάνει η πολιτική επικοινωνία, με κύριο εργαλείο την Ψυχολογία, ώστε τελικά να καταστήσει και την κοινωνία συνεργό στις αποφάσεις και στις πράξεις της πολιτικής. Διότι, χωρίς τη σύμπραξη πολιτικής και κοινωνίας είναι αδύνατη η αποτελεσματικότητα κάθε πολιτικής απόφασης.

Ιδιαίτερα αυτή η σύμπραξη, αλλά και ο ρόλος της πολιτικής επικοινωνίας, είναι σημαντικότερα κατά τις περιπτώσεις των πολιτικο-οικονομικών και κοινωνικών κρίσεων, κατά τις οποίες προκύπτουν και ανάγκες προσαρμογών και μεταρρυθμίσεων των θεσμών.

Καταστάσεις οι οποίες απαιτούν πολύ δύσκολους χειρισμούς, ακόμη και για έναν ηγεμόνα, όπως ομολογεί και ο Νικολό Μακιαβέλι και για τις οποίες η καλύτερη αντιμετώπιση είναι να γίνονται από τον ίδιο τον πολιτικό ηγέτη, όπως συμβουλεύει ο Πλάτων τον τύραννο των Συρακουσών, Διονύσιο τον Α'.

Δηλαδή να υπάρχει δυνατότητα αυτορρύθμισης και αυτοδιόρθωσης των θεσμών από το ίδιο το πολιτικό σύστημα, αλλά αυτή η δυνατότητα προϋποθέτει κυρίως υπευθυνότητα, ωριμότητα, ενθουσιασμό και γενναιότητα από τους προσωπικούς φορείς του πολιτικού συστήματος. Από τον ενθουσιασμό και την ειλικρίνεια των φορέων του πολιτικού συστήματος θα επιτευχθεί και η πολιτική ολοκλήρωση του κοινωνικού συνόλου.

Μόνο με τέτοιους σωστούς και υγιείς πολιτικούς φορείς επιτυγχάνεται, σε αρμονική διαλεκτική σύνθεση, η Φιλοσοφία της πολιτικής με την Τέχνη της πολιτικής επικοινωνίας, του δέοντος και του πρακτέου, χάριν του κοινού αγαθού.

Πολιτικό σύστημα όμως, το οποίο δεν μπορεί να αυτορυθμισθεί και να αυτοδιορθωθεί, είναι καταδικασμένο να πεθάνει και να παρασύρει και την κοινωνία στην καταστροφή της. Είναι φυσικός νόμος, φυσικό σύστημα που δεν προσαρμόζεται πεθαίνει ...

9. Επίλογος

Ολοκληρώνεται η παρούσα εργασία με την παρακαταθήκη που μας άφησε, με τον λόγο του σε ελεύθερη απόδοση, ο Αριστοτέλης, όπου ιδιαίτερα τονίζεται η αξία της ενότητας των Ελλήνων, λέγοντας:

Το γένος των Ελλήνων, καθώς βρίσκεται σε τόπους κειμένους στο μέσον εκείνων και των άλλων, μετέχει αμφοτέρων των ιδιοτήτων, διότι έχει και δυναμισμό και διάνοιαν και γι’

αυτό μπορεί να διάγει και ελεύθερον και άριστον πολιτικόν βίον και να έχει την παγκόσμια αναγνώριση, αρκεί να έχει άξιους πολιτικούς ηγέτες και το γένος να είναι ενωμένο.

Ακόμη, ο προηγούμενος του Αριστοτέλη φιλόσοφος Δημόκριτος διακηρύσσει: «ο ικανός πολιτικός ηγέτης πρέπει να κατευθύνει εμπράκτως τους πολίτες προς την αρετή με παραινέσεις και με την δύναμη της πειθούς του λόγου, παρά να εξαναγκάζει αυτούς με τον νόμο, διότι έτσι οι πολίτες θα είναι δίκαιοι και σωστοί τόσο στα φανερά όσο και στα κρυφά», τονίζοντας κατ’ αυτόν τον τρόπο την δύναμη του λόγου για την αρετή των Ελλήνων.

Η πολιτική επικοινωνία ενισχύει και διατηρεί τις διαχρονικές αξίες του Ελληνισμού, όπως είναι η ιστορία του και ο πολιτισμός του, οι έννοιες της πατρίδας και του έθνους, οι αρετές του γένους και δεν τις διαφθείρει, παραποιώντας την ουσία του νοήματός των, κατά προπαγανδιστικό τρόπο, όπως πράττουν δυστυχώς οι σύγχρονοι «μετανεωτεριστές» της παγκοσμιοποιημένης πολιτισμικότητας.

Ο Έλληνας έχει και την δύναμη και την διάνοια να σέβεται τους άλλους πολιτισμούς και να διαχωρίζει τον αγαθό από τον πονηρό πολιτικό λόγο.

Η πολιτική επικοινωνία, με την δύναμη της πειθούς του λόγου, δύναται να διατηρεί ενωμένο το γένος των Ελλήνων, ώστε να διάγει βίον ελεύθερον και άριστον.

Βιβλιογραφία

1. Ανωτάτη Σχολή Πολέμου. Ψυχολογικές Επιχειρήσεις. Στρατιωτικές Εκδόσεις. Θεσσαλονίκη 1975.
2. Αριστοτέλης. Ρητορική Τέχνη. Κων/νος Βουρβέρης. Σελίδα 501. Νεώτερον Εγκυκλοπαιδικόν Λεξικόν «Ηλίου». Το Αρχαίον Ελληνικόν Πνεύμα. Αθήνα.
3. Βέλτσος Γεώργιος. Κοινωνιολογία των Θεσμών. Ο Θεσμικός Λόγος και η Εξουσία. Εκδόσεις Παπαζήση. Αθήνα 1977.
4. Bernard De Plas-Verdier Henri. Η Διαφήμιση. Μετάφραση Σάββας Βάσος Βασιλείου. Εκδόσεις Ζαχαρόπουλος. Αθήνα 1977.
5. Βίσκοι Ντέιβιντ. Το Ζευγάρι και οι Τρόποι Ανανέωσης της Σχέσης τους. Μετάφραση Τσελέπογλου Ελένη. Εκδόσεις Αναστασιάδη. Αθήνα 1980.
6. Βλάχος Γεώργιος.
 - Εισαγωγή στις Πολιτικές Θεωρίες. Τεύχη Ι-ΙΙ. (Οι οδηγίες του Νικολό Μακιαβέλι εμπεριέχουν την πραγματικότητα με ψυχολογική κατεύθυνση). Εκδόσεις Παπαζήση. Αθήνα 1978-1979.
 - Πολιτική. Τόμοι Ι-ΙΙ-ΙΙΙ. (Περί του κοινού αγαθού και της πολιτικής ολοκλήρωσης. Η θεωρητική θέση στην πολιτική επιστήμη, η Σχολή των Συμπεριφοριστών της Ψυχολογίας). Αθήνα 1977-1978-1981.
7. Βουδούρης Κων/νος.
 - Ψυχή και Πολιτεία. Διδακτορική εργασία. Βιβλιοθήκη Σοφίας Ν. Σαριπόλου. Αθήνα 1970.
 - Πλατωνική Φιλοσοφία. Πανεπιστημιακή έκδοση. Αθήνα 1990.
8. Guthrie W.K.C. Οι Σοφιστές (Πρωταγόρας, Γοργίας, Αντιφών). Μετάφραση Δαμιανός Τσεκουράκης. Εκδόσεις Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης. Αθήνα 1989.
9. Δάρας Ιωάννης. Τα Ψυχολογικά Κίνητρα του Εγκλήματος. (Εξετάζονται οι χαρακτήρες και οι συμπεριφορές με το έγκλημα). Εκδόσεις Gutenberg. Αθήνα 1973.
 - Δαρβίνος Κάρολος. Η Καταγωγή των Ειδών. Μετάφραση Ανδρέας Πάγκαλος. Εκδόσεις Γκοβοστής. Αθήνα.
10. Διαμαντόπουλος Άρης.
 - Εγκυκλοπαίδεια Ψυχολογίας. Τόμος 1^{ος}. Προσωπικότητα. (Η διαιρετικότητα της ψυχής. Ένστικτα-Συναίσθημα-Λογική-Βούληση). Αυτοέκδοση. Ναύπακτος 2001. Τόμος 2^{ος}. Περιβάλλον. (Τα περιβάλλοντα μέσα από τα οποία διαμορφώνεται η συμπεριφορά των ατόμων. Διαφήμιση, Δημόσιες Σχέσεις, Ιδεολογίες-Νοοτροπίες και Στερεότυπα). Χειρόγραφος. Ναύπακτος 1985.
 - Τόμος 3^{ος}. Συμπεριφορά. (Ατομική, Ομαδική Ψυχολογία. Σχολές διαμόρφωσης συμπεριφοράς. Κλινική Ψυχολογία. Χειρόγραφος. Ναύπακτος 1985.
 - Αισθάνομαι η Ψυχή στην Οικογένεια. (Οικογενειακές Σχέσεις). Αυτοέκδοση. Ναύπακτος 1995.
 - Η Φυσική στην Βιολογία. Το Θαύμα και το Αγαθό της Ζωής. (Φυσιολογία της Ψυχής-Ζωής). Αυτοέκδοση. Ναύπακτος 2008.
 - Ο Πλατωνικός Ηγέτης. (Ποιος είναι ο Φιλόσοφος Πολιτικός. Πρόταση για ένα άλλο σύγχρονο δημοκρατικό πολιτικό σύστημα. Υποκατάσταση των πολιτικών θεωριών από την Επιστήμη). Εκδόσεις «Δεσμός». Πειραιάς 2012.
11. Δημόκριτος. 2^{ος} τόμος. Σελίδες 291, 317, 325, 333, 337, 339. Εισαγωγή Θανάσης Παπαδόπουλος. Μετάφραση-Σχόλια Ομάδα Κάκτος. Εκδόσεις Κάκτος. Αθήνα 1995.
12. Έλληνας Αντώνης. Φθορά Θεσμών και Απαιτήσεις Πολιτών. Συνέντευξη στην Μαρία Τοπάλη. (Πολιτικά συστήματα που δεν προσαρμόζονται πεθαίνουν). Εφημερίδα Καθημερινή. Τέχνες και Γράμματα. Σελίδα 8. Αθήνα 24-25 Μαΐου 2014.
13. Ελληνική Φιλοσοφική Εταιρεία. Φιλοσοφία και Πολιτική. (Πρακτικά Συνεδρίου).
 - Τσάτσος Κων/νος. Φιλοσοφία και Πολιτική. (Ο πολιτικός ηγέτης απεξαρτημένος από τις προκατασκευασμένες θεωρίες, αλλά με όραμα και πράξεις στα πρότυπα του Φιλόσοφου-Κυβερνήτη του Πλάτωνα).

- Μαρκής Δημήτριος. Το Τέλος της Φιλοσοφίας και η Επιστημονικοποίηση της Πολιτικής. (Υποκατάσταση των πολιτικών θεωριών από την επιστήμη).
- Νιάρχος Κων/νος. Τα Ιδιώματα του Ηγεμόνα: Αναφορά στην Πολιτική Διανόηση του Θεοδώρου ΙΙ (Λάσκαρι) και του Νικηφόρου Βλεμμύδη. (Οι αρετές του ηγεμόνα).
- Κατσιμάνης Κυριάκος. Σημεία Επαφής Ν. Μακιαβέλι και Ζ.Ζ. Ρουσό (ο πραγματισμός και η λαϊκή ωφελιμότης). Εκδόσεις Καρδαμίτσα. Αθήνα 1982.
- 14. Επτακοίλη Γιούλη. Δεσμώτες του ... Πελαταιακού. Εφημερίδα Καθημερινή. Τέχνες και Γράμματα. Σελίδα 1. Αθήνα 24-25 Μαΐου 2014.
- 15. Ζευγαρίδης Σπύρος. Μάρκευινγκ στην Ελληνική Πραγματικότητα. Εκδόσεις Επικοινωνία. Αθήνα 1970.
- 16. Ζομπονάκης Σπύρος. Δημόσιες Σχέσεις. Αθήνα 1974.
- 17. Θουκυδίδου Ιστορία Πελοποννησιακού Πολέμου. Μετάφραση Άγγελος Βλάχος. Ανατύπωση Εστία. Αθήνα 2008.
- 18. Καστενιπάουμ Ρόμπερτ. Η Τρίτη Ηλικία (από πλευράς Ψυχολογίας και Κοινωνιολογίας). Μετάφραση Τζελέπογλου Ελένη. Εκδόσεις Ψυχογίος. Αθήνα 1982.
- 19. Καιρίτσης Επαμεινώνδας-Παπαδόπουλος Νικόλαος. Μαθήματα Ανατομικής του Ανθρώπου. Κεντρικό Νευρικό Σύστημα. Αισθητήρια Όργανα. Αδένες Έσω Έκκρισης. Εκδόσεις Λίτσα. Αθήνα 1979.
- 20. Κόνγκερ Τζων. Η Εφηβική Ηλικία. Μετάφραση Μαρία Σόλμαν. Εκδόσεις Ψυχογίος. Αθήνα 1981.
- 21. Κουέτας Γιάννης. Εισαγωγή στην Οργάνωση της Παιδαγωγικής Έρευνας. Αθήνα 1977.
- 22. Θεοδωράτος Ευάγγελος. Το Συντελεστικό Πρότυπο της Αποτελεσματικής Ηγεσίας. Διδακτορική Διατριβή. Πάτρα 1989.
- 23. Κούτρας Δημήτριος.
 - Η Πρακτική Φιλοσοφία του Αριστοτέλους. Τόμος Α'. Ηθική. Εκδόσεις Μαυρομάτη. Αθήνα 2002.
 - Εισαγωγή στη Φιλοσοφία. Αυτοέκδοση. Αθήνα 2002.
- 24. Κρανιδιώτης Παντελής. Οι Συντελεστές της Προσαρμοστικής Συμπεριφοράς κατά την Στράτευση. Εκδόσεις ΓΕΣ. Αθήνα 1967.
- 25. Κωνσταντινίδης Γιάννης. Σπιράλ Αντι-Ευρωπαϊσμού. (Αδυναμία προσαρμογής του Ευρωπαϊκού συστήματος). Συνέντευξη στην Μαρία Τοπάλη. Εφημερίδα Καθημερινή. Τέχνες και Γράμματα. Σελίδα 8. Αθήνα 24-25 Μαΐου 2014.
- 26. Κωσταράς Γρηγόρης
 - Η Πολιτιστική Πορεία. Πανεπιστημιακή Έκδοση. Αθήνα 1986.
 - Η Ψυχολογία του Ανθρώπου. Πανεπιστημιακή Έκδοση. Αθήνα 1986.
- 27. Λασκαράτος Ανδρέας. Ιδού ο Άνθρωπος. (Χαρακτήρες Ανθρώπων κατά Αντιθετικότητα) Εκδόσεις Αλμωπός. Αθήνα.
- 28. Μαγνήσαλης Κων/νος. Η Ψυχολογία του Καταναλωτή. Εκδόσεις. Αθήνα.
- 29. Μακιαβέλι Νικολό. Ο Ηγεμόνας. (Οι συμβουλές του προς τον Ηγεμόνα, προκειμένου να διατηρήσει την εξουσία του. Διέπονται από πραγματικό πνεύμα με ψυχολογική κατεύθυνση). Μετάφραση Ηλέκτρα Ανδρεάδη. Εκδόσεις Κάκτος. Αθήνα 1989.
- 30. Μαρκαντώνης Ιωάννης. Βαθυψυχολογία και Αγωγή. Εκδόσεις Γρηγόρη. Αθήνα 1978.
- 31. Μάρτζορι Φισκ. Η Μέση Ηλικία. Μετάφραση Μαρία Σόλμαν. Εκδόσεις Ψυχογίος. Αθήνα 1982.
- 32. Μεταξάς Ιωάννης. Πολιτική Επικοινωνία. Εφαρμοσμένη Πολιτική Επιστήμη. (Η πολιτική επικοινωνία σε πρακτικό εφαρμοσμένο επίπεδο). Εκδόσεις Σακκουλά. Αθήνα.
- 33. Μουτσόπουλος Ευάγγελος.
 - Η Φιλοσοφία της Καιρικότητας. (Πολιτικός και Πολίτες στο Υπερείναι των Καιρών). Εκδόσεις Καρδαμίτσας. Αθήνα 1984.
 - Η Αισθητική της Ηθικής. (Το ωραίο ταυτίζεται με το ηθικό). Εκδόσεις Ακαδημίας Αθηνών. Αθήνα 2009.

34. Μπακατσιούλας Μενέλαος. *Εισαγωγή στην Κοινωνική Ψυχολογία και Παθολογία. (Η ψυχική επανόρθωση αυτών που διέπραξαν αδικήματα και γενικά παρέβησαν τον νόμο)*. Εκδόσεις Σακκουλά. Αθήνα.
35. Μπαρμπούτης Γεώργιος. *Η Απάτη στο Δημόσιο κατά τον Αριστοτέλη. Ελληνική Φιλοσοφική Επιθεώρηση. Τόμος 33. Τεύχος 95. Σελίδες 105-122. Αθήνα. Μάιος 2015.*
Μποζώνης Γεώργιος. *Δοκίμιο Κοινωνιολογίας. (Περί του Ηγέτη)*. Αυτοέκδοση. Αθήνα 1976.
- *Ψυχολογία. (Θέματα Γενικής Ψυχολογίας)*. Αυτοέκδοση. Αθήνα 1976.
36. Οζέ Ετιέν. *Η Καλύτερη Εποχή της Προπαγάνδας. (Η θετική συμβολή της πολιτικής επικοινωνίας και η εποχή της υπερπληροφόρησης από τα δημοσιογραφικά μέσα)*. *Συνέντευξη στον Τάσο Οικονόμου. Εφημερίδα Καθημερινή. Τέχνες και Γράμματα. Σελίδα 15. Αθήνα 1 Ιουνίου 2014.*
37. Οικονομίδης Ιωάννης. *Μαθήματα Γενικής Βιολογίας. Σχολικές Εκδόσεις. Αθήνα 1973.*
38. Ομαδική συγγραφή. *Κοινωνιολογία. Σχολικές Εκδόσεις. Αθήνα 1983.*
39. Παρασκευόπουλος Ιωάννης.
- *Ψυχολογία Ατομικών Διαφορών. (Τυπολογία και Γνωρίσματα Χαρακτήρων)*. Εκδόσεις Γρηγόρη. Αθήνα 1979.
 - *Στοιχεία Κλινικής Ψυχολογίας. (Ψυχικές Παθήσεις)*. Εκδόσεις Γρηγόρη. Αθήνα 1981.
 - *Εξελικτική Ψυχολογία. (Από νηπιακής μέχρι και γεροντικής ηλικίας. Η μελέτη όλων των ηλικιών ολοκληρώθηκε και από άλλη βιβλιογραφία)*. Εκδόσεις Γρηγόρη. Αθήνα.
40. Πασχάλης Τάσος. *Βοηθείστε το Παιδί σας. (Συμπεριφορά γονέων προς τα νήπια και παιδιά)*. Εκδόσεις Δαυιά. Αθήνα 1979.
41. Piaget Jean-Inhelder Barbel. *Η Ψυχολογία του Παιδιού. Μετάφραση Κίτσος Κων/νος. Εκδόσεις Ζαχαρόπουλος. Αθήνα.*
42. Πλάτων. «Τίμαιος». Παράγραφος 17B-E21. *Εισαγωγή-Μετάφραση-Σχόλια. Θ. Βλυζιώτης-Χ Παπαναστασίου. Εκδόσεις Ι. Ζαχαρόπουλος. Αθήνα.*
43. Πόπερ Καρλ. *Η Ανοικτή Κοινωνία και οι Εχθροί της. (Αδίκη και περιορισμένη κριτική στις φιλοσοφικές απόψεις του Πλάτωνα. Βλέπετε στον Πλατωνικό Ηγέτη)*. Μετάφραση Ειρήνη Παπαδάκη. Τόμοι I-II. Εκδόσεις Δωδώνη. Αθήνα 1980-1982.
44. Reuchlin Maurice. *Ιστορία της Ψυχολογίας. Μετάφραση Ι. Κωνσταντοπούλου-Κάρνου. Εκδόσεις Ζαχαρόπουλος. Αθήνα 1970.*
45. Ρουσώ Ζαν Ζακ. *Το Κοινωνικό Συμβόλαιο. Μετάφραση Δ. Κωστελένος. Εκδόσεις Παγκόσμια Λογοτεχνία.*
46. Ρωμανός Π. Κων/νος. *Μετατοπίσεις Εννοιών, Πολιτική Ορθότητα και ο Μετάνθρωπος. Ελληνική Φιλοσοφική Επιθεώρηση. Τεύχος 94. Ιανουάριος 2015.*
47. Sabine G.H. *Η Ιστορία των Πολιτικών Επιστημών. Μετάφραση Μάνθος Κρίστης. Εκδόσεις Ατλαντίς. Αθήνα 1961.*
48. Schwartzberg R.G. *Πολιτική Κοινωνιολογία. (Κριτική στην παθολογική λειτουργία του κομματικού πολιτικού συστήματος)*. Επιμέλεια Αριστόβουλος Μάνεσης. Τόμοι I-II. Εκδόσεις Παρατηρητής. Αθήνα.
49. Simoir Guy. *Ο Επαγγελματικός Προσανατολισμός. Μετάφραση Σάββας Βάσου-Βασιλείου. Εκδόσεις Ζαχαρόπουλος. Αθήνα 1968.*
50. Stones E. *Παιδαγωγική Ψυχολογία. Μετάφραση Πανεπιστήμιο Αθηνών. Έδρα Παιδαγωγική. Καθηγητής Αντώνιος Δαναοσής-Αφεντάκης. Εκδόσεις Γρηγόρη. Αθήνα*
51. Τσαούσης Δημήτριος. *Στοιχεία Κοινωνιολογίας. Εκδόσεις Gutenberg. Αθήνα 1979.*
52. Φακιάλας Νικόλαος. *Βασικές Γνώσεις Κοινωνιολογίας. Εκδόσεις Παπαζήση. Αθήνα 1978.*
51. Φαναριώτης Παναγιώτης. *Ψυχολογία Επιχειρήσεων. (Σύζευξη Ψυχολογίας ανθρώπων με τις δομολειτουργίες της επιχείρησης)*. Εκδόσεις Τεχνικών Ιδρυμάτων. Λάρισα 1974.
52. Φίλιας Βασίλειος. *Όψεις της Διατήρησης και της Μεταβολής του Κοινωνικού Συστήματος. Τόμος II. (Αναφορά στην παθολογία του κοινοβουλευτικού κομματικού συστήματος και στην ανάγκη μεταρρυθμίσεων)*. Εκδόσεις Νέα Σύνορα. Αθήνα 1979.
53. Φιλιππίδης Τηλέμαχος. *Εγχειρίδιο Δικαστικής Ψυχολογίας. Τεύχος Α'. (Περιγραφή ψυχολογίας των πρωταγωνιστών στις δικαστικές διαδικασίες)*. Εκδόσεις. Αθήνα.

54. Φλιππόπουλος Γεώργιος. Κλινική Ψυχιατρική. (Ψυχικές διαταραχές και παθήσεις). Εκδόσεις Λίτσα. Αθήνα 1980.
55. Χατζηγηγορίου Μηνάς. Σύγχρονη Διοίκηση Επιχειρήσεων. Εκδόσεις Τυραβόλα. Αθήνα 1970.
56. Χατζημηνάς Ιωάννης. Επίτομη Φυσιολογία. Εκδόσεις Παρισιάνος. Αθήνα 1972.
57. Τα θέματα της Ψυχολογίας της παρούσας εργασίας έχουν ληφθεί, ως επί το πλείστον, κατ' επιλογή από την τρίτομη εργασία του συντάκτη της με τον γενικό τίτλο «Εγκυκλοπαίδεια Ψυχολογίας»
1^{ος} Τόμος. Προσωπικότητα, 2^{ος} Τόμος. Περιβάλλον. 3^{ος} Τόμος. Συμπεριφορά.